

Katolícka Teologická fakulta Karlovej univerzity

Katedra Systematickej teológie

Etické otázky v diskusii o eutanázii

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce:

prof. Dr. Albert – Peter Rethmann

Diplomant:

Bc. Daniela Ferenčíková

Školský rok 2005/2006

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracovala samostatne a uviedla som v nej všetku literatúru a iné zdroje, ktoré som použila.

V Prahe dňa 17. 04. 2006

(vlastnoručný podpis)

Pod'akovanie

S úctou si dovoľujem vyjadriť moje poďakovanie prof. Dr. Albertovi – Petrovi Rethmannovi za odborné metodické usmernenie a cenné rady, ktoré mi ochotne poskytol pri vypracovaní tejto diplomovej práce.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. DÔSTOJNOSŤ ĽUDSKÉHO ŽIVOTA.....	8
1.1. Život je Boží dar	8
1.2. Dôstojnosť ľudskej osoby	14
2. REŠPEKTOVANIE ĽUDSKÉHO ŽIVOTA OD POČATIA PO PRIRODZENÚ SMRŤ	23
2.1. Mladý človek ako ideál dnešnej spoločnosti	24
2.2. Staroba ako súčasť ľudského života	27
3. PROBLÉMY NA KONCI ĽUDSKÉHO ŽIVOTA.....	36
3.1. Choroba v ľudskom živote.....	36
3.2. Formy starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich.....	48
3.3. Hodnota utrpenia pre chorého a jeho okolie.....	68
3.4. Rešpektovanie života u nevyliciteľne chorých.....	76
ZÁVER.....	81

Úvod

S novými úspechmi a perspektívami vedeckého a technického pokroku sa dnešný človek stáva viac sebavedomejším. Uvedomuje si, že dokáže ovládať veľa vecí. Revolučný skok v oblasti komunikácie medzi ľuďmi, ktorý spôsobil predovšetkým internet, možnosť čoraz dokonalejšie poznávať nielen našu zem, ale aj vesmír, veľké objavy v oblasti techniky, vedy a medicíny, to všetko a ešte mnohé ďalšie úspechy posilnili vieru mnohých ľudí, v to, že človek môže a má právo rozhodovať o všetkom – o prírode, o vesmíre, o svojich skutkoch a ich mravnej povahe, ba dokonca aj o tom, kedy sa ľudský život začne a kedy sa skončí. Tento typ myslenia je spojený s relativizáciou hodnôt. Všeobecne povedané, to, čo je často zjavne morálne zlé samo o sebe, to dnešná doba v mnohých prípadoch nazýva nielen možným, ale dokonca dobrým. Robí sa to tak aj v otázke ochrany ľudského života.

Už Druhý vatikánsky koncil však rozhodne odsúdil mnohé zločiny a útoky proti ľudskému životu. Pastorálna konštitúcia o živote Cirkvi v dnešnom svete jasne hovorí, že „všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda, všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby... všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné, ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím, trpia a ťažko urážajú Stvoriteľa“ (Gaudium et spes, *Pastorálna konštitúcia o živote Cirkvi v dnešnom svete*. 27).

Ján Pavol II. hovorí, že tieto znepokojujúce úkazy, ktoré pomenoval už Druhý vatikánsky koncil sa ani zďaleka nezužujú, ale

práve naopak. Ešte väčšmi dochádza k novým formám útokov na dôstojnosť ľudskej bytosti a upevňuje sa nová situácia vo svete, ktorú pápež často nazýval kultúrou smrti. Pritom skutočnosť, že legislatíva mnohých krajín nielenže netrestá takéto praktiky, ktoré sú namierené proti ľudskému životu, ale dokonca ich vo svojich zákonoch povoľuje, je jednou z hlavných príčin morálnej krízy vo svete. A tak sa skutky, ktoré sa kedysi jednomyselne považovali za neprijateľné, ba často za zločinné, stávajú sa v takomto relativistickom ovzduší prijateľnými. Dokonca aj medicína, ktorej poslaním je brániť život a starať sa o neho, sa v niektorých svojich odboroch stáva nástrojom týchto skutkov proti človeku¹. Aj na základe predošlých skutočností si táto práca dáva za cieľ venovať sa etickým otázkam v súvislosti s postupným rozširovaním sa eutanázie, ako možného riešenia pre nevyliciteľne chorých a ťažko trpiacich. Práca je rozdelená do troch kapitol, ktoré na seba myšlienково nadväzujú.

Úvodná kapitola sa dotýka dôstojnosti ľudského života. Vychádza sa z toho, že ľudský život je darom od Boha a ako taký ho treba prijať a chrániť od počatia až po prirodzenú smrť. V príkrom rozpore s touto úctou k životu na jeho pozemskom konci, je eutanázia. V tejto kapitole sú stanovené aj definície eutanázie a rozlíšenie toho, čo naopak eutanáziou nie je. Celá prvá kapitola sa pritom nesie v duchu chápania človeka ako Božieho tvora, ktorý keďže je stvorený na Boží obraz, má veľkú dôstojnosť a je schopný morálneho konania.

V druhej kapitole sa práca posúva ďalej. Jej názov je: Rešpektovanie ľudského života od počatia až po prirodzenú smrť. Táto kapitola sa dotýka dvoch rozličných etáp ľudského života, ktorými sú mladosť a staroba, pričom obe tieto životné etapy sú súčasťou životného príbehu toho istého človeka a nemožno ich od seba úplne oddeliť. Mladý

---

¹ Por. *Evangelium vitae* 3 - 4

človek je dnes ideálom pre spoločnosť, avšak aj starý človek, hoci je jeho život v tejto etape spojený často s bolesťou s utrpením, má čo povedať dnešnému svetu. Má totiž skúsenosti, zásluhy života a môže byť vzorom pre mladých.

Tretia kapitola s názvom: Problémy na konci ľudského života, zachytáva predovšetkým otázky choroby a umieranie človeka. Odpoveďou na bolesť, utrpenie a otázky umierajúceho nie je eutanázia, ale starostlivosť o ťažko chorého, a to tak zo strany lekárov a ošetrojúceho personálu, ako aj jeho blízkych, najmä rodiny, a tiež pastoračná starostlivosť najmä cez vyslúženie sviatostí zaopatrenia. Okrem toho je v tejto kapitole akcentované aj to, že utrpenie chorého človeka má zmysel vtedy, keď v ňom chorý a okolie vidia možnosť spojenia s vykupiteľským utrpením Ježiša Krista. Celá kapitola a práca sa končí záverečným vyzdvihnutím potreby rešpektovať život u nevyliciteľne chorých a to až do jeho prirodzeného konca.

1. Dôstojnosť ľudského života

Čo máme na mysli, keď hovoríme o ľudskej osobe? Táto otázka nie je taká jednoduchá, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Niekedy totiž nevidíme osobu v jej najužšej realite. To, čo vidíme a s čím máme skúsenosť je osoba, akoby „zaodetá“ do svojich skutkov – do svojho konania².

Predsa však je isté, že hoci sa niekedy nemôžeme ako ľudia oddeliť od svojho konania, sme oveľa viac, ako iba naše skutky. Keby sme vymenovali všetko, čo robíme, všetky svoje skutky, myšlienky a city, ešte stále to nie je úplné vyjadrenie bytia, ktorým sme. Za tým, ako sa prejavujeme, je totiž akoby ďalšia realita – realita ľudskej osoby³.

1.1. Život je Boží dar

Svätý Otec Ján Pavol II. zdôrazňuje nesmiernu hodnotu a veľkosť človeka ako ľudskej osoby, keď hovorí: „Človek je povoláný k plnosti života, ktorý presahuje rozmery jeho pozemskej existencie, pretože spočíva v účasti na samom živote Boha. Vznešenosť tohto nadprirodzeného povolania ukazuje veľkosť a nesmiernu hodnotu ľudského života aj v jeho pozemskej fáze. Život v čase je totiž základnou

---

² Por. O'Connel, T.: *Principles for a Catholic Morality*. New York 1976. s. 58

³ Por. Semivan, J.: *Stručný úvod do morálnej teológie*. Košice 1988. s. 35

podmienkou, počiatočnou etapou a integrálnou časťou celkového jednotného procesu ľudskej existencie“ (Evangelium vitae. 2).

Katechizmus Katolíckej cirkvi taktiež často potvrdzuje posvätnosť a veľkosť ľudského života, pretože „jedine Boh je Pánom života od jeho začiatku až do jeho konca: niekto za nijakých okolností si nemôže nárokovať právo priamo zničiť nevinnú ľudskú bytosť“ (KKC 2258). Je potrebné povedať, že ľudský život je základom pre všetky iné dobrá. Je darom Božej lásky, ktorý treba zachovať a snažiť sa urobiť ho užitočným pre ostatných ľudí. Z toho tiež vyplýva, že nikto nesmie ohroziť život nevinného človeka, Taktiež je vhodné zdôrazniť, že každý človek by sa mal snažiť prežívať svoj život podľa Božieho zámeru. V tomto zmysle dobrovoľná smrť alebo samovražda je zločinom, podobne ako vražda človeka⁴.

Ľudský život je posvätný, pretože od svojho počiatku je nositeľom stvoriteľskej činnosti Boha a zostáva navždy v osobitnom vzťahu k Stvoriteľovi, svojmu jedinému cieľu⁵.

Je potrebné povedať, že iba Boh je Pánom života od jeho počiatku až do konca. Z toho zároveň vyplýva, že nikto a za nijakých okolností nemôže si nárokovať právo zničiť nevinnú ľudskú bytosť. Inštrukcia Domu vitae takto vyjadruje jadro Božieho zjavenia, že totiž ľudský život je posvätný a nenarušiteľný⁶.

Ak je teda život darom od Boha, potom sa musí požadovať jeho ochrana od počatia až po prirodzenú smrť. V týchto otázkach je totiž ľudský život najviac ohrozený a často aj bezbranný. Etika a morálka vyžaduje venovať patričnú pozornosť starostlivosti o ľudský život. Jednou z etáp, kde je táto starostlivosť najmä z hľadiska medicínskeho

---

⁴ Por. Kongregácia pre náuku viery: *Deklarácia o eutanázii*. 5.5.1980

⁵ Por. Ján Pavol II.: *EV*. 53

⁶ Por. DONUM VITAE 5, In: KKC. 2258

spojená aj s vyššími finančnými nákladmi, je etapa umierania v dôsledku ťažkej, nevyliciteľnej choroby. V atmosfére dnešnej modernej spoločnosti pribúdajú v tejto súvislosti hlasy, či je možné a do akej miery, dovoliť si etiku voči týmto ťažkým stavom pacientov, ak veľmi silno rastú náklady v zdravotníctve. V tejto situácii, ktorú ovplyvňuje často len ekonomické myslenie a neoliberalne hospodárske tendencie je pokúšením siahnuť k úsporám a uvažovaniu typu: dalo by sa zariadiť, aby starí a ťažko chorí ľudia umierali skôr práve o tie mesiace, kde je starostlivosť najnákladnejšia. V pluralistickej spoločnosti okrem toho vznikajú aj iné názory, napr. pohľad, že utrpenie nemá nijaký zmysel a spôsobuje iba zbytočné trápenie chorého, či uvažovanie, podľa ktorého existujú ľudia, ktorí nie sú ľudskými osobami a to pre svoj biologický a telesný stav⁷. Čoraz častejšie toto pokúšenie siahnuť na život pred jeho prirodzenou smrťou rastie do konkrétneho skutku, ktorým je eutanázia. Pod eutanáziou je potrebné rozumieť konanie, ktorého zámerom je spôsobiť, alebo urýchliť smrť ťažko chorého človeka a ukončiť jeho utrpenie, a to na základe jeho žiadosti, alebo predpokladu, že by si to prial. Toto konanie môže byť aktívne, t.j. priame zabitie, alebo pasívne, t.j. úmyselné nedodržanie dôležitých opatrení v zdravotníckej starostlivosti tam, kde existuje morálna povinnosť napomáhať životu⁸. Na rozdiel od dnešného užívania, znamenal termín eutanázia v minulosti všestrannú pomoc umierajúcemu človeku, zameranú na zmiernenie telesných bolestí a duševných úzkostí⁹. Chápanie eutanázie prešlo v histórii svojím vývojom a počas storočí znamenalo často úplne rozličné

---

⁷ Por. Virt G.: *Žít až do konce. Etika umírání, smrti a eutanazie*. Vyšehrad 2000. s. 9-10

⁸ Por. Kongregácia pre náuku viery: *Prehlásenie k eutanázii*. 5.5.1980: AAS 72 (1980). s. 545-546

⁹ Por. Slovenská lekárska komora: *Dentologický kódex, časť II. Povinnosti lekára voči chorým*. 22.2.1992 s. 92

významy. Pojem eutanázie je chápaný vo význame tzv. dobrej smrti už od 5. stor. pred Kristom, kde sa pod ním chápalo kľudné a ľahké umieranie, ale aj čestná smrť v službe vlasti vo vojne¹⁰. V diele F. Bacona z roku 1605 sa tiež vyskytuje pojem eutanázie. Odlišuje vonkajšiu eutanáziu ako všetky lekárske postupy, ktoré uľahčujú človeku umieranie a na druhej strane vnútornú prípravu človeka na vlastnú smrť¹¹. Čo sa týka eutanázie, ide dnes o pojem, ktorý je chápaný veľmi pluralisticky. Okrem toho je totiž pojem mnohoznačný, ktorý v sebe zahŕňa úplne odlišné spôsoby jednania.

Slovo eutanázia pochádza z gréckeho jazyka. Eu – znamená dobrý. Thanatos – znamená smrť. Pod eutanáziou, ako už bolo vyššie spomenuté, sa rozumie akt spôsobenia alebo urýchlenia smrti ťažko chorého človeka. V tomto prípade ide o aktívnu eutanáziu. V prípade, že sa ťažko chorému neposkytne úmyselne potrebná zdravotná starostlivosť, vtedy ide o pasívnu eutanáziu¹².

Svätý Otec Ján Pavol II. píše, že pod „eutanáziou v pravom a vlastnom slova zmysle treba rozumieť čin alebo zanedbanie, ktoré zo svojej povahy alebo v úmysle konajúceho spôsobuje smrť kvôli odstráneniu akéhokoľvek utrpenia“ (EV. 65). Aj na základe takéhoto chápania eutanázie zdôrazňuje Kongregácia pre náuku viery, že „eutanáziu treba skúmať vzhľadom na úmysel a na použitie metódy“ (Kongregácia pre náuku viery: Deklarácia o eutanázii *Iura et bona*. 5.5.1980 II. AAS 72 (1980). s. 546).

Ján Pavol II. tiež uvádza, že je „treba rozlišovať medzi eutanáziou a rozhodnutím zrieknuť sa tzv. „úpornej terapie“, teda takých lekárskech

---

¹⁰ Por. Virt, G.: *Žít až do konce*, s.14

¹¹ Por. *tamže*, s. 15

¹² Por. Bošmanský, K., Rusnák, A.: *Človek vo svete pastorálnej medicíny a medicínskej etiky*. Spišské Podhradie 1996, s. 124-125

zásahov, ktoré prestali byť primerané reálnej situácii chorého, lebo už nie sú úmerné výsledkom, aké možno očakávať, alebo sú aj príliš zaťažujúce pre samého chorého a pre jeho rodinu“ (EV, 65). V takýchto situáciách, keď je už zrejmé, že smrť človeka je blízka a nedá sa odvrátiť, je možné a morálne dovolené v súlade so svedomím „zriecť sa zákrokov, ktorými by sa dosiahlo len dočasné a bolestné predĺženie života, nemá sa však prerušiť normálna terapia, aká sa v podobných prípadoch vyžaduje“¹³.

V anglo-americkej jazykovej oblasti sa pomoc k smrti nazýva – podľa pôvodného gréckeho slova – euthanasia. Naproti tomu v nemeckej literatúre, aj s ohľadom na zlé skúsenosti s týmto pojmom používaným v súvislosti s národným socializmom tretej ríše, kde sa často chcela bagatelizovať kampaň nariadených masových vrážd psychicky chorých, telesne a duševne postihnutých, používa sa neutrálnejší pojem „pomoc k smrti“. Avšak napriek používaniu rozličných pojmov, panuje viac menej jasná zhoda na tom, ako túto „pomoc k smrti“ klasifikovať. Sú tri základné typy: aktívna, nepriama a pasívna pomoc k smrti.

Aktívna pomoc k smrti pritom znamená, že smrť pacienta je spôsobená prostredníctvom inej osoby, a to cez podanie liekov, alebo smrtiacou injekciou.

Nepriama pomoc k smrti je vlastne situácia, keď sa počíta s možnou skoršou smrťou pacienta ako s vedľajším následkom liečebne indikovaného a dávkovaného podania prostriedkov proti bolesti alebo tiež iného paliatívne potrebného lieku, pričom sa však nezamýšľa priame spôsobenie smrti.

Pasívna pomoc k smrti znamená, zrieknutie sa lekárskej intervencie vo forme opatrení intenzívnej medicíny. V tomto prípade môže rezignácia na liečbu prebiehať dvojako:

---

¹³ Por. Kongregácia pre náuku viery. *tamže*. IV. 1.c, 551

1. pasívne – čo značí dopredu ako rezignovanie na re-animáciu v prípade, napr. zlyhanie srdca a krvného obehu u mnohonásobne chorého a chronicky chorého pacienta v konečnom (terminálnom) štádiu.
2. sekundárne – čo znamená ukončenie liečby, keď sa môže u tejto menovanej skupiny pacientov vylúčiť každý, hoci iba kalkulovaný liečebný úspech. Toto sekundárne zrieknutie sa liečby spočíva vlastne v tom, že sa už nepodávajú ďalšie lieky a injekcie, ktoré stabilizujú srdce a krvný obeh. Taktiež i to, že sa odpojí respirátor, pričom sa však musia použiť všetky možnosti paliatívnej medicíny, takže sa pacient udržuje bez bolesti a zaistí sa mu základná starostlivosť, vrátane nutnej starostlivosti o telo a hygiena.

Na základe predošlých definícií tvrdí prof. Rethmann, že v posledných rokoch došlo k zjednoteniu pohľadu na pojem eutanázia. Tento pojem eutanázia sa má, aj vzhľadom na vyššie spomenuté okolnosti a skutočnosti, používať iba pre aktívne zabitie chorého človeka. Pritom pre všetky ostatné prípady nie je tento pojem vhodný, lebo často spôsobuje zmätok v chápaní tejto veci, než aby prispel k jej vysvetleniu. Je dôležité, okrem toho vidieť aj rozdiel medzi eutanáziou ako aktívnym zabíjaním človeka a na strane druhej doprevádzaním (sprevádzaním) ťažko chorého pri jeho umieraní. Ide totiž o to, že toto doprevádzanie už dnes neoznačujeme ako eutanázia.¹⁴

---

¹⁴ Por. Rethmann, A.P.: *Etické aspekty doprovázení umírajících*. KTF UK Praha. Prednáška.

1.2. *Dôstojnosť ľudskej osoby*

„Človek je povolaný k plnosti života, ktorý presahuje rozmery jeho pozemskej existencie, pretože spočíva v účasti na samom živote Boha. Vznešenosť tohto nadprirodzeného poslania ukazuje veľkosť a nesmiernu hodnotu ľudskeho života aj v jeho pozemskej fáze. Život v čase je totiž základnou podmienkou, počiatočnou etapou a integrálnou časťou celkového jednotného procesu ľudskej existencie. Tento proces neočakávané a bez akejkoľvek zásluhy človeka prežaruje prísľub a obnovuje dar Božieho života, ktorý sa v plnosti uskutoční vo večnosti“ (EV, 2).

Na základe tohto tvrdenia a presvedčenia je možné povedať, že vlastne každý človek, či už je veriaci, alebo neveriaci, ak je vo svojom živote otvorený pre pravdu, môže pomocou svojho rozumu, ale aj Božej milosti spoznať veľkú posvätnosť ľudskeho života a to od počatia až po jeho koniec.

Je dôležité zdôrazniť, že ľudský život je tak veľký dar, že každá ľudská bytosť má právo na to, aby sa plne rešpektovalo toto jej základné právo žiť. Druhý vatikánsky koncil pripomenul, že hodnota a veľkosť ľudskeho života vychádza v prvom rade z toho, že „Boží Syn sa svojím vtelením istým spôsobom zjednotil s každým človekom“¹⁵. A pápež Ján Pavol II. dodáva, že v tejto udalosti spásy sa zjavuje ľudom nielen bezhraničná láska Boha, ktorý „tak miloval svet, že dal svojho jednorodného Syna“ (Jn 3,16), ale aj neporovnateľná hodnota každej ľudskej osoby¹⁶.

---

¹⁵ Por. *Gaudium et spes*.22

¹⁶ Por. Ján Pavol II.: *Encyklika Redemptor hominis*, 10

Život je Božím darom a preto každá ľudská bytosť má svoju veľkú dôstojnosť. Možno položiť otázku, z čoho pramení a kde má ten najhlbší koreň dôstojnosť ľudskej osoby. V odpovedi na túto otázku musíme zájsť najprv k stvoreniu človeka. Katechizmus Katolíckej cirkvi zdôrazňuje, že v Kristovi, ktorý je „obraz neviditeľného Boha“¹⁷ bol človek stvorený k „obrazu a podobe“ Stvoriteľa, a hoci sa hriechom a vinou tento Boží obraz v človekovi znetvoril a narušil, predsa bol Božou milosťou opäť obnovený a zušľachtený. Boží obraz je teda v každom človekovi a z toho vychádza aj hlboká dôstojnosť všetkých ľudí. Ďalším dôležitým aspektom je to, že človek je jediným spomedzi všetkých tvorov na zemi, ktorý je obdarený nesmrteľnou dušou. V nadväznosti na túto skutočnosť Boh umožňuje človekovi dosiahnutie večnej blaženosti, ako cieľ svojho života¹⁸.

To, čo je významné na diele stvorenia človeka je i skutočnosť, že Boh ho stvoril ako rozumnú bytosť obdarenú slobodnou vôľou. Vo svete, ktorý poznáme, môžeme povedať, že jedine človek má vedomie a uvedomuje si sám seba, čiže je schopný poznávať a spoznávať sa, uvedomuje si svoje skutky, seba, ale aj veci okolo seba. Toto je významná schopnosť ľudskeho ducha¹⁹. Okrem toho môžeme ako rozumné bytosti objaviť v hmotnej prírode Boží zámer, jeho plán so svetom. Medzi našim rozumom a zákonmi, ktoré vládnu vo svete, jestvuje ak to tak možno povedať, prirodzená zhoda a príbuznosť. A tak, ako to vyjadruje kniha Genezis, Boh vyzdvihol človeka nad celý stvorený svet a zveril mu prírodu, aby si ju podmanil a spravoval²⁰. Boh nám dal

---

¹⁷ Por. Kol 1,15

¹⁸ Por. KKC 1700-1703

¹⁹ Por. Spiazzi, R.: *Základy sociálnej etiky*. Trnava 1997, s.28

²⁰ Por. Gn 1, 26-30

tiež schopnosť poznať ju a zasahovať do nej, čoho dôkazom je skutočnosť, že vieme do nej vpísať svoje plány²¹.

Tiež je dôležité povedať, že vo vzťahu k problému eutanázie, mimoriadny význam nadobúda to, že ak človek vo svojej prirodzenosti má nezničiteľný prvok ducha, ktorého prejavom je rozum a slobodná vôľa, nevyhnutne je postavený pred dôležitú životnú úlohu. Táto úloha spočíva v sebazdokonaľovaní a rozvíjaní sa pomocou činností, ktoré sú dôstojné človeka ako osoby. Preto si človek zasluhuje vždy a za každých okolností úctu a uznanie práve pre dôstojnosť, ktorá mu patrí. Dôstojnosť si totiž získava tým, že je človek. Túto dôstojnosť nedostáva ani zvonka (od niekoho, napr. od spoločnosti), ale ani v dôsledku niečoho (napr. rozvoja svojho vedomia). Mravnú dôstojnosť má človek od začiatku ako neodnímateľný atribút, ktorý sa neodlučiteľne spája so samotným obsahom človečenstva. Takto sa vlastne etický zmysel ľudského života opiera o základné a trvalé zložky ľudskej prirodzenosti a je čímisi prvým a základným vo vzťahu k všetkému, čo človek svojou činnosťou môže dosiahnuť alebo utvoriť²². Okrem toho má človek aj ďalšiu významnú kvalitu, ktorá ho robí osobnosťou, a to slobodu. Ide predovšetkým o slobodu chcenia, teda slobodnú vôľu, ktorá vyviera z duchovného jadra ľudskej osobnosti a dáva človeku schopnosť samostatne sa rozhodovať vtedy, keď stojí pred viacerými možnosťami (voľbami). Ide teda o to, že je to práve slobodná vôľa, ktorá robí z človeka pána samého seba pri konaní, ale aj v zodpovednosti za svoje konanie a postoje²³. Teda ako v tejto súvislosti akcentuje Katechizmus Katolíckej Cirkvi, rozum nám umožňuje pochopiť poriadok vecí vo svete, ktorý je daný Stvoriteľom, pochopiť hodnotu a dôležitosť týchto vecí, a následne na to zase svojou

---

²¹ Por. Schooyans, M.: *Úvod do sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava 1993. s.14

²² Por. Šlipko, T.: *Hranice života*, s. 241

²³ Por. Vragaš, Š.: *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava 1996. s. 30

vôľou môžeme nie len prijať to, že existujú pravé hodnoty života a dobré veci, ale vôľa nám dáva možnosť, aby sme sa na tieto dobrá zamerali. Sloboda je v tomto ponímaní veľkým Božím darom, ktorý znásobuje dôstojnosť ľudskej osoby, ale pritom aj zaväzuje každého človeka, aby ju dobre využíval²⁴.

Pokiaľ ide o unikátnosť každého človeka, tá sa tiež prejavuje, okrem vyššie uvedených skutočností aj istými črtami. Sú to jednak tie, nad ktorými nemáme moc (napr.: genetické vlastnosti, sociálno-kultúrne prostredie, atď.), ale aj tie, ktoré môžeme meniť a ovplyvňovať (napr.: naše presvedčenie, viera, atď.). V tomto smere je človek zodpovedný aj za intenzitu a námahu s akou sa venuje tomu, čo považuje za dôležité²⁵.

Čo sa týka teologicko-antropologického hľadiska, veľmi silne sa akcentuje dôstojnosť človeka už v Starom Zákone. Počiatočné stránky knihy Genesis, ukazujú na poverenie, ktoré dostáva človek od Boha. Človek dostal špeciálnu pozíciu vo vzťahu k svetu, k Bohu a k iným ľuďom. Bol ustanovený za korunu celého stvorenia, povoláný a poverený panovať nad svetom a nad všetkými vecami. Ukazuje sa to vtedy, keď mu Boh dáva úlohu dať meno všetkým živým a neživým bytostiam v prírode. Konzekvencia tohto Božieho obrazu v človekovi je však veľký diel zodpovednosti, ktorú má človek nie len za všetky ostatné stvorenia, ale aj sám za seba²⁶.

V osobe, konaní a živote Abraháma, ako aj mnohých ďalších veriacich Starého Zákona, začína naberať ľudský život najvyššiu dôstojnosť. Vo vzťahu k Bohu sa už vtedy ukázalo, že človek nemôže byť považovaný za akýsi prostriedok. Môže sa Bohu obetovať (svoj život), ale nemôže byť obetovaný. V tom sa taktiež ukazuje jeho veľká

---

²⁴ Por. KKC 1704 - 1706

²⁵ Por. Semivan: *Stručný úvod do morálnej teológie*. s. 36

²⁶ Por. Majka, J.: *Katolícka nauka spoločna*. Rzym 1986. s. 26-27

dôstojnosť. Okrem toho je to viditeľné aj v tom, že vzťah človeka k Bohu je vzťahom partnerstva, čo zreteľne vidieť napr. u Abraháma, ktorý uzatvára s Bohom zmluvu. Jeho poslušnosť a oddanosť Bohu pritom nie je otrocká. Práve naopak. Je to výraz záväzku slobodného človeka voči svojmu Stvoriteľovi. Vôbec sa dá povedať, že celý vzťah Boha k človekovi a naopak, ako je prezentovaný v Starom Zákone, je naplnený ideou hodnoty človeka, ideou humanizmu a vedomým Izraelského národa, že je národom slobodných ľudí, ktorí majú svoju veľkú dôstojnosť²⁷.

Vznešenosť a dôstojnosť ľudskej osoby sa naplno prejavuje a odкрýva v osobe Ježiša Krista. Pretože práve Kristus je ten, ktorý prenikol jedinečným a neopakovateľným spôsobom do tajomstva človeka. Druhý vatikánsky koncil pripomína, že tajomstvo človeka sa naozaj vyjasňuje jedine v tajomstve vteleného Slova. Ide totiž o to, že Adam, prvý človek, bol predobrazom toho, ktorý mal prísť (Rim 5, 14), teda Ježiša Krista. A je to práve Kristus, ktorý tým, že zjavuje tajomstvo Otca a jeho lásky, v plnej miere odhaľuje človeka človekovi samému a dáva mu najavo vznešenosť jeho povolania. Významné je to, že Ježiš je dokonalým človekom, ktorý obnovil Adamovmu potomstvu Božiu podobu, znetvorenú prvým hriechom. Keďže sa Ježiš stal človekom a nezničil túto ľudskú podobu sebe, tým aj naša ľudská prirodzenosť bola pozdvihnutá na vysoký stupeň dôstojnosti. Ide totiž o to, že Boží Syn sa svojím vtelením určitým spôsobom spojil s každým človekom. Ježiš pracoval ľudskými rukami, uvažoval ľudskou myslou, rozhodoval ľudskou vôľou a miloval ľudským srdcom. Tak pozdvihol ľudskú prirodzenosť a dôstojnosť každého človeka²⁸.

---

²⁷ Por. Majka, J.: *tamže*. s. 28-29

²⁸ Por. *Redemptor Hominis* 8

Vtelenie Božieho Syna prináša so sebou aj ďalšiu významnú skutočnosť, ktorá potvrdzuje a vyzdvihuje hodnotu človeka. Ježiš nám dal najavo, že človek je povolaný k životu a šťastiu nielen v budúcnosti, ale už aj tu na zemi. Túto pravdu zachytávajú mnohé evanjeliové state, najmä tie, kde Ježiš prejavuje svoju lásku a súcit voči trpiacim. Ujímal sa ranených, ťažko chorých a väznených. Dal tak najavo, že ľudskému životu od jeho narodenia až po fyzickú smrť pripisuje veľký význam. Boh totiž povoláva k šťastiu a radosti zo života nie len na druhom svete, ale aj v prítomnej chvíli. Evanjeliá približujú, ako Ježiš Kristus odpúšťal hriechy, oslobodzoval ľudí spod pôsobenia zlého ducha, ale taktiež liečil a uzdravoval telo. Aj v tom to postojí sa ukazuje, ako si sám Kristus, cenil dôstojnosť každého človeka v celej šírke jeho života²⁹.

Celý tento postoj dôstojnosti človeka, tak, ako to nachádzame vo Svätom Písme, iba potvrdzuje povinnosť chrániť túto ľudskú dôstojnosť, a to jednak svoju, ale aj dôstojnosť iných. V dokumente *Christifideles laici* sa zdôrazňuje práve to, že osobná dôstojnosť je nezničiteľným majetkom každého človeka, a že jednotlivec sa nesmie nivelizovať všetkým tým, čo ho chce zničiť v anonymite kolektívu, či inštitúcie, štruktúry alebo systému. Ľudská osoba totiž nie je – a to pre svoju jedinečnosť – ani číslom, ani nejakým článkom reťaze, ba ani časťou systému. Práve naopak, má svoju jedinečnosť a nesmiernu dôstojnosť³⁰.

A keďže v súčasnej modernej dobe prebiehajú často veľké diskusie na tému dôstojnosti ľudskej osoby a jej hodnoty pred narodením alebo na konci svojho pozemského života, je potrebné nakoniec podčiarknuť aj to, že ak chceme správne pochopiť túto dôstojnosť potrebuje spoločnosť prijať plnú personalistickú koncepciu chápania človeka, a nie iba číry humanizmus. To vo svojej podstate znamená

---

²⁹ Por. Schooyans. *Úvod do sociálneho učenia Cirkvi*. s. 23-24

³⁰ Por. *Christifideles laici* 37

dávať akcent na slušnosť, že ľudská osoba ako bytie jestvujúce samo v sebe a teda ako duchovná substancia stanovuje bázu pre akty rozumu, svedomia a slobody. Významné je tiež to, aby spoločnosť uznala, že aj vtedy, keď už človek je pre svoju ťažkú chorobu nie je schopný týchto aktov rozumu, slobody a pod., neprestáva byť osobou s tou najvyššou dôstojnosťou³¹.

Uvedené myšlienky poukazujú na to, aký má pohľad na človeka a jeho ľudskú dôstojnosť Sväté Písmo a teológia. Dôstojnosťou ľudskej osoby sa zaoberá aj filozofia. Predovšetkým v dielach Immanuela Kanta je veľmi podrobne popísaná hodnota človeka. Kant tvrdí, že človek je poznávajúca bytosť. Ako taký používa svoj rozum teoreticky. Človek je ale prinajmenej rovnakou mierou aj bytosť jedajúca (konajúca). Ako taký preto používa svoj rozum prakticky. Tento filozof tiež tvrdí, že Všeobecný mravný zákon (kategorický imperatív) je niečím, čím sa síce riadiť nemusíme, ale máme. Kant však tvrdí, že existencia takého imperatívu v nás má zmysel iba vtedy, keď máme možnosť splniť to, t.j. keď je človek slobodný a môže sa ním riadiť. To je zmysel vety: môžeš, keďže máš! Praktický rozum nás teda, podľa Kanta núti, aby sme uznali existenciu slobodnej vôle u človeka (ktorú teoretický rozum nikdy nemôže dokázať)³².

Empiristická etika vychádza z toho, že človeka je nutné chápať výlučne ako zmyslovo – empirickú bytosť. Jeho prax je teda určená (determinovaná) zmyslovou motiváciou ľúbosti a neľúbosti (hedonistický) a jeho rozum sa pri tom uplatňuje len ako rozum inštrumentalizovaný (motiváciou ľúbosti a neľúbosti). Transcendentálna diferenciacia, podľa Kanta, ukazuje, že človek nie je len zmyslovo –

---

³¹ Por. Nagórny, J.: *Postannictwo chrześcijan w swiecie*. s 197

³² Por. Kant, I.: *Kritika praktického rozumu*. In: Storig, H. J.: *Malé dějiny filosofie*.

empirická, teda prírodne animálna bytosť, ale že túto zmyslovo – empirickú rovinu presahuje (transcenduje) rozumovo – duchovnou transcendentalitou. Z tohto faktu plynie aj to, že motivácia ľúbosti a neľúbosti (čo sa nám páči a čo nepáči) nie je jedinou motiváciou našej praxe, ale že môže existovať transcendentálna motivácia, ktorá sa líši od motivácie ľúbosti a neľúbosti a tá sa zásadne odlišuje³³.

Čo sa týka človeka a dôstojnosti ľudskej osoby, Kant tvrdí, že človek a vôbec každá rozumná bytosť existuje ako účel sám o sebe, nielen ako prostriedok, ktorý by mohla ľubovoľne používať tá či oná vôľa. Človek musí byť, podľa neho, považovaný vždy za účel vo všetkom svojom jednaní zameranom ako na seba samého, tak aj na iné rozumné bytosti. Bytosti, ktorých súcnosť sa nezakladá na našej vôli, ale na prírode, majú však, ak sú nerozumnými bytosťami, len relatívnu hodnotu ako prostriedky a nazývajú sa preto vecami. Naproti tomu, rozumné bytosti sa nazývajú osobami, pretože ich prirodzenosť ich už vyznačuje ako účely samé o sebe, t.j. ako niečo, čo sa nesmie používať ako obyčajný prostriedok. Osoba teda nie je vec, ale účel sám o sebe preto, lebo, podľa Kanta, sa v nej čistý rozum môže stať praktickým rozumom. V tomto „fakte rozumu“ sa osoba prejavuje ako rozumná bytosť, ktorá môže určovať sama seba tým, že sama sebe dáva zákon jednania (mravný zákon). V tom, že sa čistý rozum sám zo seba stáva rozumom praktickým, ukazuje sa autonómia osoby, mravná svojzákonodárnosť, v ktorej je osoba schopná robiť účelom sama seba. Osoba sa teda nechová ako obyčajná vec, ale kladie samu seba ako účel sám o sebe. Ak teda človek vie, že je osobou a účelom sám o sebe, potom zároveň vie, že taktiež všetci ostatní ľudia sú osobami, bytosťami, ktoré sú mu rovné. To v konečnom dôsledku pre Kanta prináša aj ďalší imperatív: „Jednaj tak,

---

³³ Por. Kant, I.: *Kritika praktického rozumu*. In: Anzenbacher, A.: *Úvod do etiky*. Praha – Zvon 1994, s. 49

aby si používal ľudstva ako vo svojej osobe, tak aj v osobe každého druhého vždy zároveň ako účel a nikdy len ako prostriedok“ (Základy metafyziky mravov, 1785).

Na tomto pozadí sa jasne ukazuje, čo má Kant na mysli, keď hovorí o dôstojnosti ľudskej osoby. Tvrdí, že v ríši účelov má všetko buď nejakú cenu alebo dôstojnosť. Namiesto toho, čo má cenu, možno klásť i niečo iné ako ekvivalent. Čo však nepripúšťa žiadny ekvivalent, to je ľudská dôstojnosť. Čo sa vzťahuje k všeobecným ľudským náklonnostiam a potrebám, má trhovú cenu. Avšak to, čo jedine je podmienkou, aby niečo mohlo byť účelom o sebe, nemá len relatívnu hodnotu, tzv. nejakú cenu, ale vnútornú hodnotu, t.j. dôstojnosť. Jedine mravnosť (moralita) je podmienkou, aby rozumová bytosť mohla byť účelom sama o sebe. A tak jedine mravnosť a ľudstvo, pokiaľ je ľudstvo spôsobilé k mravnosti, majú dôstojnosť (Základy metafyziky mravov, 77).

Vnútorná, absolútna hodnota a dôstojnosť ľudskej osoby má teda základ v tom, že človek sa nachádza v transcendentálnej diferencii, ktorá umožňuje autonómiu v zmysle morálneho svojzákonodársva a účelu samého o sebe. Tým sa osoba zásadne odlišuje od všetkých ostatných bytostí vesmíru³⁴.

---

³⁴ Por. Kant, I.: *Základy metafyziky mravov*. In: Anzenbacher, A.: *Úvod do etiky*. s. 58

2. Rešpektovanie ľudského života od počatia po prirodzenú smrť

Svätý Otec Ján Pavol II. v encyklike *Evangelium vitae* píše, že „napriek mnohým ťažkostiam a neistotám každý človek, úprimne otvorený pravde a dobru, môže pomocou svetla rozumu a pod vplyvom tajomného pôsobenia milosti dospieť k tomu, že v prirodzenom zákone, vpísanom do srdca spozná posvätnosť ľudského života od počatia až do jeho konca a získa presvedčenie že každá ľudská bytosť má právo na to, aby sa absolútne rešpektovalo toto jej základne právo. Uznanie tohto práva je základom ľudského spolunažívania, ako aj existencie politického spoločenstva³⁵. Inak povedané, každá etapa ľudského života má svoju veľkú hodnotu pre človeka i spoločnosť. Ľudský život je zvlášť slabý a krehký vtedy, keď prichádza na svet a keď opúšťa tento svet. Preto je každý človek vyzvaný samým Božím slovom k starostlivosti a úcte k životu³⁶.

Dôležité sú teda všetky časové etapy života – obdobie pred narodením od chvíle počatia, keď vzniká nový človek, chvíle detstva, dospelosti i staroby. Veľmi dôležitá je aj doba mladosti. Je to vlastne čas, keď sa zvlášť intenzívne odhaľuje ľudské ja a s ním spojené vlastnosti a schopnosti. Mladý človek je veľkou hodnotou pre svet. V tomto období sa totiž objavuje a často i nachádza vlastná identita, pozitívne i negatívne stránky vlastného života, hľadá sa zmysel vlastného bytia, úloha a postavenie v rodine a spoločnosti i medzi ľuďmi všeobecne³⁷.

---

³⁵ Por. *Evangelium vitae* 2

³⁶ Por. *tamže* 44

³⁷ Por. Lencz, L.: *Vývinové úlohy a pozitívne hodnoty dospievania*. s. 7

2.1. Mladý člověk jako ideál dnešnej spoločnosti

Doba v ktorej žijeme, je poznačená prudkým rozvojom vedy a techniky. Spoločenské štruktúry sú však tiež zdrojom problémov, a to preto, lebo sú zamerané predovšetkým na prácu a výkon. Všade sú prítomné veľké nároky a očakávania od ľudí, a tomu potom zodpovedá situácia, keď spoločnosť kladie do popredia mladých ľudí ako tých, ktorí sú schopnejší spĺňať tieto parametre viac, ako starší. Dá sa teda povedať, že ideálom dnešnej spoločnosti je mladý a zdravý človek. To neznamena, že v živote mladých ľudí neexistujú problémy. Práve naopak, globalizácia a spoznávanie iných kultúr môže byť na jednej strane veľkým prínosom, ale na strane druhej aj vyvolaním veľkého zmätku v ľudskom myslení a konaní. Nájst' istotu a vlastnú identitu je v tejto modernej dobe veľmi zložitú. Okrem toho je dôležité vidieť, že miešanie rôznych kultúr (spomenúť treba množstvo robotníkov v cudzine, vysokoškolákov zo zahraničia, turistiku a pod.) sprístupnilo doteraz neznáme hodnoty, zvyky a merítka (napr. indický mysticismus, meditácie, jogu, sekty). Toto všetko môže a často aj vnáša neistotu do sveta mladých ľudí, ktorý je už aj tak často pozbavený základných istôt a princípov. V dnešnej dobe, ktorá dáva do popredia mladých ľudí, je tak paradoxné veľmi ťažké práve mladým nájsť neotrasiteľné hodnotové systémy, ktorými by sa mladý človek mohol riadiť. Hľadanie týchto hodnôt je pritom často veľmi mylné, ba neraz vyúsťuje do ničoty, kde človek nenachádza seba a svoju identitu³⁸.

Mladí ľudia a ich životné hodnoty však bývajú témou v každom období dejín. Aj v evanjeliách sa nachádza viac miest, ktoré opisujú stretnutie

---

³⁸ Por. Szentmártoni, M.: *Svet mladých*. Prešov, Vyd. Michala Vašku, 1996, s. 21

Ježiša s mladými ľuďmi. Osobitne dojímavé sú dve udalosti vzkriesenia Jairovej dcéry³⁹ a naimského mládca⁴⁰. Pre pochopenie toho, aká je hodnota mladého človeka a aký by mal byť systém hodnôt v živote veriacich mladých ľudí, je azda najdôležitejší rozhovor Ježiša s mladíkom, ako ho opisujú všetci evanjelisti. Otázka mladého človeka: „Učiteľ dobrý, čo mám robiť, aby som obsiahol večný život?“, zahŕňa v sebe otázky mnohých mladých ľudí, ktoré sa týkajú zmyslu života a svojho miesta v ňom. Toto stretnutie Ježiša s mladým mužom má univerzálny a nadčasový charakter, a teda v istom zmysle má stále a nepretržitú platnosť cez všetky stáročia a generácie. Každý mladý človek sa tak prostredníctvom evanjeliového mladíka môže stať partnerom pri tomto rozhovore s Ježišom⁴¹.

Pápež Ján Pavol II. zdôrazňuje, že mladosť sama v sebe je celkom zvláštnym bohatstvom človeka. Obdobie mladosti je totiž čas, keď sa intenzívne odhaľuje ľudské „ja“ a s ním spojené vlastnosti a schopnosti. V mladom človekovi sa postupne odhaľuje možnosť konkrétneho ľudského bytia, v ktorom je akoby vpísaný celý projekt budúceho života. Začína sa tu teda sebarealizácia mladého človeka. V čase mladosti sa objavujú a zároveň plánujú, volia, predvídajú, ale aj vykonávajú prvé vlastné rozhodnutia, ktoré sú dôležité pre budúcnosť. Takéto rozhodnutia majú zároveň aj nemalý spoločenský význam. Mladík v evanjeliu sa nachádzal práve v tomto období života, ako to vyplýva aj z otázok, ktoré kládol Ježišovi⁴².

Mladosť je teda obdobím, ktoré je plné otázok. Jednou z nich je aj otázka týkajúca sa toho, čo musí človek robiť, aby jeho život mal plnú

---

³⁹ Por. Lk 8, 49 - 56

⁴⁰ Por. Lk 7, 11 - 17

⁴¹ Por. Ján Pavol II. list: *Parati semper, k svetovému roku mládeže*. 1985

⁴² Por. *tamže*, s. 9 - 10

hodnotu a zmysel. Táto a podobné otázky, ktoré si mnohí mladí ľudia dávajú, svedčia o veľkej dynamike rozvoja ľudskej osobnosti. Správne odpovede na tieto bytostné otázky mládeže, však neponúka tento svet. Býva častou skutočnosťou, že mnohí mladí ľudia si kladú za cieľ svojho života peniaze, úspech, egoizmus a blahobyť. Toto však zďaleka nemôže naplniť srdce človeka⁴³.

Skutočnou odpoveďou na otázky mladých ľudí je osoba Ježiša Krista a snaha prebývať v jeho láske. Ján Pavol II. pripomína, že v každej etape ľudského života je základným povolaním človeka práve povolanie k láske. Má to byť láska medzi ľuďmi, láska, ktorou Boh prvý miloval človeka, láska, ktorá je stále dlhom voči Bohu i ľuďom. Zvlášť sa pritom táto láska ukazuje vo vzťahu k utrpeniu a bolesti. Vo svojom utrpení a vo svojej smrti totiž Kristus prešiel temnými hlbínami lásky, zakúsil úplné vydanie svojej osoby pre lásku. Pri pohľade na kríž Ježiša Krista človek poznáva, čo je láska. Kristus sám chce byť mierou lásky človeka. A podľa Jána Pavla II. majú byť mladí poslami tejto lásky na celom svete⁴⁴. Veľkosť mladých ľudí sa ešte znásobuje tým, že práve od nich by malo vychádzať silné svedectvo lásky k životu ako k Božiemu daru. Táto láska by mala zahŕňať každý život od jeho počiatku až do konca. Skutočná láska by mala byť v očiach mladého človeka poznamenaná tým, že by sa mala vzoprieť každému nároku urobiť z človeka sudcu nad životom iných ľudí, či už nenarodených, alebo aj tých, ktorí sú na sklonku svojho života, a to bez ohľadu na skutočnosť, či sú to ľudia slabi alebo aj postihnutí⁴⁵.

---

⁴³ Por. Ján Pavol II.: *Príhovor na večernej vigílii na IV. svetovom dni mládeže v Santiágu de Compostella*. In: *Staňte sa kvasom sveta*, s. 87

⁴⁴ Por. Ján Pavol II.: *Otvorenie jubilea mladých v Ríme*. In: *Kristus vás miluje*, s. 9

⁴⁵ Por. Ján Pavol II.: *Posolstvo svätého otca Jána Pavla II. pri príležitosti XI. svetového dňa mládeže*. 1995

2.2. Staroba ako súčasť ľudského života

Na začiatku tretieho tisícročia sa v mnohých oblastiach sveta vďaka pokroku medicíny, ale tiež zásluhou zlepšených sociálnych a hospodárskych pomerov dosiahol stav, keď sa značne predĺžilo trvanie ľudského života. Napriek tomu, však zostáva i naďalej pravdou, že roky každého človeka ubiehajú, čoho znakom je aj príchod staroby do života.

Najprv je potrebné definovať, čo to vlastne staroba je. Niekedy je predkladaný aj podobný termín staroby, ktorý sa charakterizuje ako jeseň života. Hovorieval tak o nej už Cicero, keď sledoval analógiu naznačenú striedaním ročných období v prírode. Stačí pozorovať, ako sa mení príroda v priebehu roka, a dá sa vidieť veľká podobnosť medzi biorytmom človeka a ročným cyklom v prírode, do ktorej je každý človek začlenený. Súčasne je však potrebné dodať, že človek sa líši od každej inej skutočnosti, ktorá ho obklopuje, pretože je osobou. Je stvorený na obraz a podobu Boha. Človek je tiež subjektom, ktorý je obdarený rozumom, vedomím a zodpovednosťou⁴⁶.

Človek v živote prechádza nielen fyzickými zmenami, ale aj zmenami vo svojej duchovnej dimenzii. Aj tu je možnosť sledovať jednotlivé etapy, ktoré nasledujú po sebe, ale rýchle sa mihajú. Svätý Efrém Sýrsky napr. veľmi rád porovnával ľudský život s prstami jednej ruky. Na jednej strane chcel poukázať na to, že dĺžka života nepresahuje rozpätie prstov ruky, na strane druhej zdôrazňoval, že tak, ako každý prst ruky, má aj každá etapa života človeka svoju hodnotu a dôležitosť. Tento svätec zdôrazňoval, že „prsty predstavujú päť stupňov, ktorými človek

---

⁴⁶ Por. a viď Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, 1.10.1999,

Páp. Listy a Vatik. Dokumenty, SSV Trnava 1999, 20. zväzok, z taliančiny preložil Lencz, S.

prechádza“ (Sermo Vanitas Vanitatum – Sv. Efrém Sýrsky, s. 5 – 6, In: Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 39).

Svätý Otec Ján Pavol II. zdôrazňuje, že detstvo a mladosť sú obdobia, počas ktorých človek prechádza formáciou a žije s pohľadom na budúcnosť. Taktiež je to čas, keď si mladý človek uvedomuje svoje možnosti a pripravuje si plány pre svoju dospelosť. Je dôležité vidieť, že aj staroba má svoju hodnotu. Je to etapa života, ktorú možno v mnohých prípadoch nazvať, že je to privilegované obdobie múdrosti, ktorá býva plodom skúseností⁴⁷.

Kedy sa teda začína staroba? Zrejme nie je možné jednoznačne a jednoducho určiť, akýsi časový bod, kedy táto etapa života začína. Starozákonný žalmista hovorí o veku sedemdesiatich rokov⁴⁸ čo je číslo, o ktoré sa dá reálne oprieť. U niektorých ľudí nastáva staroba skôr, zatiaľ čo u iných neskôr. Nástup staroby ovplyvňuje temperament človeka, jeho chorľavosť, ale aj iné okolnosti, ako napr. prežívanie žiaľu nad stratou blízkeho človeka, a pod. Aj keď sú rozdiely v tom, kedy táto etapa ľudského života začína, predsa je jedno u všetkých ľudí rovnaké: staroba prichádza ticho a nepozorovane⁴⁹.

O starých ľuďoch a ich posladí je možné sa dočítať na stránkach Svätého Písma viackrát. Kniha Kazateľ konštatuje, že „mladosť a tmavé vlasy sú márnosť“ (Kaz11,10). Biblia teda nezabúda veľmi úprimne pripomenúť, že čas ľudského života letí neúprosne a všetko to, čo mu pripisuje človek na tejto zemi dôležitosť a hodnotu, je veľmi často márnosťou a v porovnaní s večnosťou sa zdá zbytočné⁵⁰. Starý Zákon však o starobe človeka hovorí aj to, že staroba sa teší vážnosti a je

---

⁴⁷ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 39 - 40

⁴⁸ Por. Ž, 90, 10

⁴⁹ Por. Greisigerová, Greisiger: *Boh môjho života. Príhovory chorým*. s. 209

⁵⁰ Por. Kaz 1,2

obklopená úctou⁵¹. Spravodlivý človek pritom podľa Písma, neprosí o oslobodenie od staroby a jej ťažoby, ale v tejto etape života sa ešte viac modlí. Ďakuje za to, že Boh je v jeho živote prítomný už od detstva a mladosti a zároveň prosí o to, aby bol aj v tomto veku života schopný svedčiť o Božej добрôte⁵².

Ján Pavol II. zdôrazňuje, že napriek triezvemu realizmu voči starému človekovi, si celé Písmo zachováva veľmi pozitívny pohľad na hodnotu života aj v tomto veku. Ved' človek ostáva stále stvorený „na obraz Boží“ (Gn 1, 26) a každý vek má svoju vlastnú krásu a svoje vlastné úlohy. A práve pokročilému veku venuje Biblia veľkú pozornosť. Dokonca ide tak ďaleko, že sa dlhý vek pokladá za znak Božej priazne⁵³. Dôkazom sú okrem iných aj veľké osobnosti dejín spásy, ako napr. Abrahám, či Mojžiš⁵⁴. Podobne aj Nový Zákon uvádza na niekoľkých miestach postavy starých ľudí, Evanjelista Lukáš predstavuje napr. manželský pán Alžbety a Zachariáša⁵⁵, ku ktorým sa Boh obracia so svojim milosrdenstvom, keď im požehnáva syna. V Jeruzalemskom chráme zasa možno nájsť pri Ježišovom obetovaní starého Simeona, ktorý držiak Ježiša na rukách dobrorečí Bohu⁵⁶. Po boku tohto starca vidno tiež prorokyňu Annu, ktorej zmyslom vdovského života bola stála modlitba v chráme a vzdávanie vďaky Bohu⁵⁷. Takto by bolo možné pokračovať vo výpočte starších ľudí, ako o nich hovorí Sväté Písmo. Dôležité je ešte čosi iné. Ján Pavol II. zdôrazňuje, že podľa slov Písma, predstavuje staroba „priaznivý čas“ na „zakončenie dobrodružstva

---

⁵¹ Por. 2 Mak 6, 23

⁵² Por. Ž 71 (70) 5, 18

⁵³ Por. Gn 11, 10 – 32

⁵⁴ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*

⁵⁵ Por. Lk 1, 7

⁵⁶ Por. Lk 2, 29

⁵⁷ Por. Lk 2, 38

človeka“. Staroba patrí do plánu, ktorý má Boh s každým človekom. Je to časový úsek, ku ktorému všetko smeruje, aby človek mohol lepšie pochopiť zmysel života a dospieť k „múdrosti srdca“. Staroba predstavuje rozhodujúcu etapu ľudského dozrievania a je výrazom Božieho požehnania⁵⁸. Je dôležité, popri týchto charakteristikách staroby vidieť aj to, že staroba a s ňou často prichádzajúce rôzne choroby a utrpenia, prinášajú so sebou aj pocity stiesnenosti a ohraničenia. Starý, a k tomu ešte aj chorý človek, sa často môže cítiť osamotený a v dôsledku postojov dnešnej modernej spoločnosti sú často starí ľudia nútení klásť si aj otázku, nakoľko je ich život a existencia tu na zemi ešte užitočná⁵⁹. Ak sa k tomu všetkému pripočíta aj uvažovanie o konci života, teda o smrti, človek sa musí k týmto výzvam akosi postaviť a potrebuje zaujať stanovisko.

Veriaci človek by mal pri pohľade na túto etapu života vychádzať zo skutočnosti, že aj keď je náš život obmedzený, napriek tomu je veľmi hodnotný. Našou každodennou skúsenosťou je to, že všade narážame na hranice, ktoré obmedzujú našu slobodu (či už je to naše zamestnanie, škola, povolanie, vzťahy, rodina a pod.). Tou poslednou a najsilnejšou hranicou je smrť. S ňou by človek mal žiť od svojho narodenia. Pravdivo žijeme iba vtedy, keď vieme o tomto svojom obmedzení a prijímame ho. Žiť vo vedomí tejto hranice, teda aj obmedzenia znamená, že je človek stále pred Bohom⁶⁰.

V encyklike *Evangelium vitae* to zdôrazňuje aj Svätý Otec Ján Pavol II., keď pripomína, že veriaci človek aj tvárou v tvár smrti vie, že je v Božích rukách. Pripomína pri tom slová žalmistu: „Pane, v твојих

---

⁵⁸ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 42 - 44

⁵⁹ Por. Greisigerová, Greisiger, s. 174

⁶⁰ Por. Greisigerová, Greisiger, s. 175

rukách je môj osud⁶¹. Ide teda aj o prijatie smrti, ktorá je údelom pre každého človeka. Človek nie je pánom smrti, tak ako nie je pánom života. Ján Pavol II. hovorí, že človek by sa mal v živote aj smrti úplne zveriť Bohu a jeho vôli, teda Božiemu zámeru. Je tiež dôležité vidieť a prijať, že aj tieto chvíle konca pozemského života, sú zámerom Božej lásky. Svätý Otec píše, že aj v čase choroby je človek povolaný, aby prejavil voči Bohu svoju odovzdanosť a obnovil si voči nemu hlbokú dôveru. Opravdivo veriaceho človeka choroba nevedie k zúfalstvu, ale skôr k nádeji, že dôvera v Boha ho nikdy, ani v týchto chvíľach nesklame⁶². Všetky predošlé skutočnosti naznačujú, že žiaden človek nemôže svojvoľne rozhodovať o tom, či má žiť alebo zomrieť. Jediným a absolútnym Pánom, ktorý takéto rozhodnutie môže urobiť je iba Boh, ktorý je Stvoriteľom a darcom života. Toto konštatovanie je dôležité aj z hľadiska situácie, keď sa hovorí a diskutuje o eutanázii a jej ocenení z morálnej stránky.

Pri pohľade na starobu ako záverečnú etapu v živote človeka je potrebné vidieť aj procesy, ktoré sa odohrávajú v mysli takého človeka. S pribúdajúcimi rokmi človek zvyčajne stále menej očakáva od života a zjavnejšie pociťuje relatívnosť a nestálosť všetkých vecí a skutočností života. Uvedomovanie si týchto skutočností s ich dôsledkami možno nazvať múdrosťou. Táto múdrosť je však čosi viac, než len rozumové argumenty, alebo praktická životná šikovnosť. Skutočne múdreho človeka v tejto etape života možno charakterizovať ako takého, ktorý si uvedomuje svoj koniec a prijíma ho. Neznamená to, že sa z tohto konca teší, avšak je stále otvorenejší tomu, čo musí prísť. Múdry človek prijíma svoj koniec bez toho, žeby prepadával panike, alebo naopak, žeby svoj koniec života ľahostajne alebo cynicky znehodnocoval. Vďaka

---

⁶¹ Por. Ž 16 (17), 5

⁶² Por. *EV* 46

správnemu prijatiu staroby, možno nadobudnúť veľa dôležitých a ušľachtilých vlastností. Predovšetkým je možné cvičiť sa v chápavosti, nadobudnúť väčšiu odvahu, miernosť, ale aj sebaúctu. Staroba je tiež príležitosťou na odovzdávanie prežitého života mladším generáciám vo forme skúseností a životných rád, ako aj osobného potvrdenia zmyslu ľudského bytia. Zvlášť dôležité je pre starého človeka aj to, aby sa usiloval prekonávať závisť voči mladým, akýsi podvedomí odpor voči novým veciam, ale aj tmiť v sebe istú škodoradosť z nedostatkov a neúspechov súčasnosti, ktoré nejeden starý človek vníma ako potvrdenie svojich pohľadov a názorov, že minulosť bola kvalitnejšia, než súčasnosť mladších generácií. Správne zostarne len ten človek, ktorý vnútorne prijíma starnutie, pretože aj staroba je súčasť života. Ona neznamena len starnutie, len určité obmedzenie, menšiu výkonnosť, či pružnosť. Aj v starobe je hodnotou sám človek, ktorý je jednotou tela a duše. Staroba znamená síce tiež približovanie sa smrti, ale je ju dôležité prijať, pretože aj sama smrť je súčasťou života. Nie je ukončením života a pádom do ničoty, ale aj smrť má zmysel sama v sebe. Ona nie je vynulovaním života, ale jeho konečnou hodnotou, čím si, na čo sa často zabúda. A práve týmto koncom života neprestáva⁶³.

Akoby osobitnou kapitolou pri charakterizovaní etapy života človeka, ktorou je staroba, je otázka, ako si dnešný človek ctí a váži starých ľudí. Keď sa bližšie pozeráme na dnešnú situáciu, je možné konštatovať, že u niektorých národov sa staroba vysoko váži a ctí. Naopak u iných to tak nie je. Dnes totiž často prevláda mentalita, ktorá kladie na prvé miesto bezprostredný úžitok a produktivitu človeka. V dôsledku tohto postoja sa tzv. tretí alebo štvrtý vek pokladá často za menejcenný. Samotní starí ľudia si v takomto ovzduší spoločnosti často kladú otázku, nakoľko a či vôbec je ich existencia ešte užitočná.

---

⁶³ Por. Greisigerová, Greisiger: s 210 - 211

Dokonca to ide až tak ďaleko, že s rastúcou naliehavosťou sa ponúka ako riešenie pre ťažké situácie života eutanázia. Zaiste sa môže stať, ako pripomína aj Ján Pavol II., že v prípade ťažkých chorôb, ktoré sa často spájajú s neznesiteľnými bolesťami, sú takíto ľudia v pokušení zúfalstva a beznádeje. Je tiež pravdou, že ich ošetrovatelia, či príbuzní môžu pociťovať akýsi nesprávny súcit k chorým, ktorého rozumným riešením by bola „sladká“ smrť. Určite nie je nutné a mravný zákon to dovoľuje, poskytovať za každú cenu tzv. „tvrdošijnú terapiu“. Vyžaduje sa len tá starostlivosť, ktorá patrí k bežným požiadavkám lekárskej pomoci. Riešenie staroby a s ňou často spojenej nevyliciteľnej choroby pomocou eutanázie je čosi, s čím nikdy nemožno vysloviť súhlas. Je to totiž čin, ktorý je vždy vo svojej podstate zlým, je porušením Božieho zákona, ale aj urážkou ľudskej dôstojnosti⁶⁴.

Všetky spomínané charakteristiky chcú teda priblížiť, čo to vlastne staroba je, a aký je postoj súčasného moderného človeka k človeku starému, a často už navonok neproduktívnemu a netvoriacemu žiadne materiálne hodnoty. Ak sa má táto mozaika staroby človeka ešte čímisi doplniť, potom je tu otázka: „V čom je zmysel staroby?“ Starý človek už nemá pozemskú budúcnosť. Jeho pohľad sa obracia skôr do minulosti. Vidí vzájomné spojitosti, rozpráva často až vo veku staroby to, ako vlastne súviseli spolu úspechy a prehry, odriekania, radosti a ťažkosti. Chápe, že to všetko spolu vlastne vytvorilo jeho život. Zmysel staroby je i v tom, že pokiaľ je človek mladý, vtedy si veľa vecí plánuje, zápasí s problémami a ťažkosťami, no neraz mu nie je, ani ako veriacemu, celkom zjavný Boží zámer s jeho životom. Naopak je to práve životná etapa staroby, kedy sa tento Boží zámer stáva zrejmejším a to práve tvárou v tvár konca ľudského života tu na zemi. Ak starí ľudia prírjmu blížiaci sa koniec, stávajú sa pokojní a čoraz viac si uvedomujú

---

⁶⁴ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 44 - 45

to, čo sa nepomíňa, teda to, čo je večné. Vtedy sa u starého človeka môže prejavíť tichosť, ktorá vyrastá z jeho vnútra. Pri takomto ponímaní staroby začína si človek v tejto etape uvedomovať, že má dôstojnosť, ktorá nevychádza z jeho výkonu, ale z bytia⁶⁵.

Ján Pavol II. k otázke zmyslu života tvrdí, že jeho správnu perspektívou je večnosť. Pritom ľudský život v každej svojej etape je dôležitou prípravou na večný život. Aj staroba človeka má svoju úlohu v pokračujúcom procese dozrievania človeka na ceste k večnosti. Ľudia v pokročilom veku pomáhajú i mladším, aby sa pozerali na záležitosti sveta s väčšou múdrosťou. Táto pomoc starších ľudí mladým je opretá o veľké skúsenosti, ktoré počas dlhých desaťročí života získali, a ktoré im pomáhali ľudsky dozrievať. Starí ľudia sú takpovediac akýmiisi strážcami kolektívnej pamäti. Vylúčiť ich zo spoločnosti v mene tzv. modernosti, ktorá sa nechce pozeráť dozadu, by znamenalo odmietnuť minulosť, v ktorej sú zakotvené korene prítomnosti. Vďaka svojim zrelým skúsenostiam môžu seniori dávať cenné rady a poučeniami obohacovať mladé generácie⁶⁶.

K tejto celej etape ľudského života, ktorou je staroba, je potrebné nakoniec zdôrazniť, aký by mal byť postoj voči starým. Znaký ľudskej krehkosti, ktoré sa najzreteľnejšie prejavujú v starobe, sa stávajú akýmiisi volaním po vzájomnej závislosti a potrebnej solidarite rôznych generácií medzi sebou. Každý človek potrebuje druhého a stáva sa bohatším vďaka darom a charizmám ostatných. Je teda dôležitý postoj úcty k starším ľuďom, ktorí vychádza v prvom rade z Dekalógu a jedného z jeho príkazaní. Dôsledné a plné uplatnenie tohto príkazu neprináša len lásku detí k svojim rodičom, ale má vytvárať aj silné puto medzi generáciami. Tam, kde sa toto príkazanie prijíma a verne zachováva, tam starším

---

⁶⁵ Por. Greisigerová, Greisiger: s. 211 - 212

⁶⁶ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 45 - 46

Ľuďom určite nehrozí nebezpečenstvo, že sa na nich ostatní budú pozerat' ako na neužitočné bremeno a prekážku. Úcta k starším prináša podľa Svätého Otca Jána Pavla II. trojakú povinnosť voči nim: prijať ich, pomáhať im a oceniť ich kvality. V mnohých kultúrach a národoch je táto povinnosť voči starým ľuďom silne rešpektovaná až dodnes. V ekonomicky rozvinutejších krajinách je naopak častá tendencia pozerat' sa na starého človeka očami užitočnosti a ekonomickej únosnosti. Je preto potrebné zmeniť jestvujúce tendencie, aby tí, čo pokročili vo veku, mohli dôstojne zostarnúť a to bez strachu, že už nebudú mať žiadnu cenu. Je nevyhnutné získať presvedčenie, že v pravej ľudskej civilizácii je vlastné ctiť si a milovať starších ľudí, aby sa napriek ubúdajúcim silám neprestávali cítiť živou súčasťou spoločnosti⁶⁷.

---

⁶⁷ Por. Ján Pavol II.: *List starším ľuďom*, s. 47 - 48

3. Problémy na konci ľudského života

V súvislosti s koncom ľudského života je potrebné si uvedomiť a akceptovať, že s týmto úsekom životnej cesty sa často spájajú rôzne problémy. Najčastejšie je to choroba a s ňou spojené utrpenie. Signálom vnútornej zrelosti je to, ak je človek ochotný prijať aj také obmedzenie, ako je choroba, počas svojho života. V prvej časti tejto kapitoly sa zdôrazňuje práve tento aspekt. Druhá časť zasa poukazuje na konkrétne formy pomoci a starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich ľudí, pričom sa zdôrazňuje, že nevyliciteľne chorý potrebuje okrem lekárskej starostlivosti cítiť hlavne blízkosť a záujem iných o jeho położenie. V tejto časti sa akcentuje hodnota utrpenia chorého, ktorá vychádza navyše u veriaceho z vedomia, že svojou bolesťou má účasť na Ježišovom utrpení. Nakoniec je kapitola uzavretá presvedčením, že spoločnosť by mala v každom prípade rešpektovať život aj u nevyliciteľne chorých, a to až do jeho prirodzeného konca. Pritom každá skoršia intervencia, ktorá by mala za cieľ skrátiť život u nevyliciteľne chorých, úmyslom odporuje samotnému Božiemu zákonu.

3.1. Choroba v ľudskom živote

Napriek trendu súčasnej modernej doby, ktorým je človek zdravý, pekný, mladý, úspešný, vzdelaný, bez rôznych záväzkov a schopný rýchlo a účinne zvládať osobné i spoločenské úlohy, ako aj prácu vo svojom povolání, k životu patrí aj čosi iné. Je to skutočnosť choroby.

Zrejme každý človek má vlastnú skúsenosť, ako je to byť chorým, alebo dokonca prežívať chorobu v nemocnici. Je potrebné hneď na začiatku povedať, že choroba a najmä ťažšia, prináša so sebou akúsi kúru. Neraz choroba úplne premení ľudský život. Človek, ktorý bol predtým aktívny a činný, mal svoje úlohy a povinnosti, obklopoval ho ruch a život, pričinením choroby je akoby odstavený nabok. Zrazu sa celá situácia mení a chorý človek je často odkázaný na pomoc druhých ľudí. Okrem toho, človek v postavení pacienta začína chápať, že všetko musí ísť kratší alebo dlhší čas mimo neho a bez neho. Choroba býva tiež veľmi často spojená s telesnou slabosťou. Toto je len veľmi stručný a jednoduchý pohľad na základné príznaky, ktoré sú spojené s chorobou, ale aj dôsledky, ktoré choroba so sebou prináša.

Čo je však podstatou choroby? Pre materialistov je choroba dôkazom krehkosti ľudského tela. Pre tých ľudí, ktorí rozmyšľajú nad životom, je choroba zároveň výzvou hľadať nezmeniteľnú pravdu pozemského údela mimo bezprostredného údela. Pre mystikov je choroba pasívnou očistou, v ktorej uväznenie tela oslobodzuje dušu túžiacu po nekonečnosti, aby sa spojila s Bohom⁶⁸. Byť chorým je ale vždy skúškou, obnovou alebo premenou. Aj v čase choroby, ako hovorí Ján Pavol II., je človek povolaný, aby prejavil Bohu odovzdanosť a obnovil si hlbokú dôveru v toho, ktorý „lieči všetky neduhy“ (Ž 103)⁶⁹. Aj v tejto ťažkej situácii života má byť veriaci plnej nezlomnej dôvery v oživujúcu Božiu moc. Choroba teda nemá viesť človeka k zúfalstvu a nekáže mu vyhľadávať smrť, ale skôr je to situácia, kedy si veriaci človek má obnoviť svoju nádej v uzdravujúcu Božiu silu⁷⁰. Je potrebné nanovo si uvedomiť slová, ktoré adresoval Ján Pavol II. chorým

---

⁶⁸ Por. Greisigerová, Greisiger, s. 12 - 13

⁶⁹ Por. *EV* 46

⁷⁰ Por. *EV* 46

v jednom zo svojich posledných posolstiev k ich svetovému dňu. Zdôrazňuje tu, že „otázky týkajúce sa utrpenia a smrti, ktoré sú napriek vytrvalej snahe sekularizovanej spoločnosti o ich odstránenie alebo ignorovanie stále dramaticky prítomné v srdci každého človeka, stále čakajú na presvedčivú odpoveď. Najmä vzhľadom na aktuálne tragické ľudské skúsenosti sú kresťania vyzvaní vydávať svedectvo o utešujúcej pravde zmŕtvychvstalého Krista, ktorý vzal na seba naše rany a bolesti ľudstva, vrátane smrti, a namiesto nich ponúkol milosť a život“ (Posolstvo Svätého Otca Jána Pavla II. k 11. Svetovému dňu chorých, 11.2.2003).

K problematike ľudí, ktorí prežívajú chorobu a utrpenie, je tiež potrebné zdôrazniť, že stavy choroby, utrpenia, alebo aj telesného, či duševného postihnutia neodnímajú a ani neznižujú ľudskú dôstojnosť a tiež ani hodnotu života trpiaceho človeka. Práve naopak. Ich praktické uznanie zo strany jednotlivcov a aj ľudskej spoločnosti vo forme láskyplnej a obetavej starostlivosti o zmiernenie utrpenia, ale aj sprevádzanie trpiaceho človeka na ťažkom a neraz poslednom úseku jeho životnej cesty, predstavuje výnimočnú príležitosť na potvrdenie a naplnenie ozajstnej ľudskosti. Tiež je to situácia, keď je možné ťažko chorému prejaviť hlbokú ľudskú vzájomnosť a solidaritu. Tieto hodnoty sú základom existencie a ďalšieho pretrvania skutočne ľudskej a zmysluplnej civilizácie človeka na zemi. Okrem toho netreba zabúdať na to, že vo svetle Evanjelia má trpezlivo znášaná choroba, ktorá je človekom prijatá a obetovaná, neoceniteľnú hodnotu pre jeho osobnú spásu, ale aj pre celú Cirkev. V okamihoch ťažkej choroby dochádza často k spoznaniu a prijatiu zachraňujúcej Božej milosti. Iste to však neznamená, že netreba podniknúť všetko, čo dovoľuje mravný zákon,

aby sa utrpenie chorého alebo zomierajúceho človeka, čo možno najviac zmiernilo alebo odstránilo⁷¹.

Katechizmus Katolíckej Cirkvi sa vyjadruje k otázke choroby človeka a pripomína, že „choroba a utrpenie vždy patrili k najzávažnejším problémom, ktoré podrobujú ľudský život skúške. V chorobe človek skusuje svoju bezmocnosť, svoje obmedzenie a svoju konečnosť...Choroba môže viesť k úzkosti, k uzatvoreniu sa do seba, niekedy dokonca k zúfalstvu a k vzbure proti Bohu. Ale môže tiež urobiť človeka zrelším, môže mu pomôcť rozlíšiť, čo v jeho živote nie je podstatné, aby sa zameril na to, čo je podstatné. Choroba veľmi často podceňuje hľadanie Boha a návrat k nemu. (KKC 1500-1501)

Katechizmus zdôrazňuje, že Kristus s chorými ľuďmi. Výrazom tohto súcitu, ale aj Božej moci, sú mnohé uzdravenia chorých každého druhu. Dokonca Ježišov súcit ide tak ďaleko, že sa s chorými stotožňuje: „ Bol som chorý a navštívili ste ma“ (Mt 25,36). Dá sa povedať, že Kristova uprednostňujúca láska k chorým a trpiacim, je tým impulzom ktorý počas stáročí pomáha kresťanom venovať celkom osobitnú pozornosť voči všetkým, čo trpia na tele alebo na duši. Z tohto úsilia vychádza zároveň túžba uľaviť chorým v ich utrpení⁷².

Napriek tomuto ľudskému úsiliu prekonávať utrpenia, nie vždy sa človekovi darí v jeho boji proti chorobe. Popri veľkých úspechoch je faktom, že v tejto oblasti prichádzajú aj prehry. Vyskytujú sa totiž choroby, keď nijaké lieky nie sú účinné. Bezradnosť medicíny, či už ľudovej, ale aj vedeckej zapríčiňuje, že choroba sa niekedy stáva chronickou, smrť nenastáva a chorý musí znášať fyzickú bolesť a psychickú frustráciu, ktoré ju sprevádzajú. V týchto prípadoch ide teda o nevyliciteľnú chorobu. Jednotlivé prípady nevyliciteľnej choroby sa

---

⁷¹ Por. *Spoločné Vyhlásenie KBS a EC a. v. k problému eutanázie*, Bratislava 13.5.2000

⁷² Por. KKC 1503

prítom v reálnych podmienkach ľudskej existencie môžu veľmi odlišovať svojou patologickou formou a stupňom intenzity. Zadenie do osobitnej kategórie prípadov a špeciálnu etickú úvahu si zasluhujú predovšetkým vtedy, keď tak ich organické prejavy, ako aj zintenzívnenie bolesti dosahujú stupeň presahujúci priemernú mieru znositeľnosti pre človeka. V tomto prípade musí tieto nadľudské bolesti znášať chorý v podmienkach, ktoré ho navonok ponížujú. Je úplne bezradný dokonca v oblasti základných fyziologických funkcií, chýba mu primeraná starostlivosť, či už z ľahostajnosti alebo z obmedzených možností prostredia, a predovšetkým má chorý obrovský strach, že tento stav potrvá celé mesiace, ba aj roky. Život chorého je v situácii, ktorá je plná prenikavého utrpenia jeho vlastného, ale aj utrpenia prostredia okolo neho. Tento stav je možné nazvať beznádejná nevyliciteľná choroba. Od tejto opísanej situácie sa veľmi neodlišuje ani osud ľudí postihnutých inými formami chorôb. Či už ide napr. o deti telesne a duševne zaostalé, postihnuté napr. Downovým syndrómom, alebo o jednotlivcov, ktorí sú postihnutí degeneráciou, ale aj o ľudí s ťažkými psychopatologickými stavmi. Ich existencia v konkrétne daných podmienkach sa zdá taká zbytočná, že ju pokladajú za život, ktorý je nedôstojný. Ak sa berie do úvahy to, že takéto stavy sú spojené s obmedzením na minimum životnej samostatnosti a tiež s pozbavením pocitov zadosťučinenia v živote, je možné tieto stavy podľa teológa Tadeusza Ślipku definovať ako situáciu krajnej degradácie človeka. Oba tieto stavy, či už ide o typické prípady beznámejšej nevyliciteľnej choroby alebo tie zriedkavejšie, ale tiež reálne prípady tzv. krajnej degradácie človeka, oba sa vyznačujú hlbokým a dramatickým napätím. Človek je tu postavený zoči – voči ničivej sile zla, voči ktorej sa cíti bezradný a slabý. Celkom viditeľne možno vidieť, ako sa citové stavy osôb, prežívajúcich utrpenie z choroby, prenášajú aj do prostredia, predovšetkým na členov rodiny, priateľov a známych, ale do určitej miery aj na lekárov a zdravotný personál.

Ktokoľvek sa vžije do situácie človeka postihnutého bolesťou, bezmocnosťou, musí s ním cítiť smútok, horkosť, ba dokonca niekedy i vzdor. Na pozadí týchto stavov vznikajú otázky, ktoré sú zaujímavé hlavne z etického hľadiska, napr.: Ako sa v takýchto situáciách má zachovať trpiaci človek a jeho prostredie? Keď zničenie životných hodnôt ľudského života, ktoré sa viditeľne ukazuje napr.: v situácii ťažko postihnutého, ho zbavilo všetkého, čo môže byť v tomto živote pre neho užitočné alebo prítlačivé, by dokonca keď toto jeho jestvovanie zúbožené do krajnosti je pre neho len zdrojom nesmierneho utrpenia, či degradácie, má v takomto prípade význam podporovať ho až do okamihu, keď odíde z tohto sveta prirodzenou smrťou. Formulácie takýchto a podobných otázok sa často menia podľa toho, komu sú adresované a tiež podľa toho, o aké situácie ide⁷³.

Pri takýchto ťažkých stavoch, kde je človek nevyliciteľne chorý a zároveň smeruje ku koncu jeho život, je dôležité vidieť, že pacient stojí vlastne na prahu smrti. Lenže v dôsledku vývoja a pokroku medicíny, i vplyvom kultúrneho kontextu, ktorý sa často uzatvára pred transcenciou a tým, čo je duchovné, aj skúsenosť utrpenia a hlavne umierania, naberá dnes úplne nové charakteristické rysy. Totiž ak začne prevládať v myslení tendencia považovať život za hodnotný len do takej miery, v akej, je zdrojom šťastia, blahobytu a príjemných skutočností, potom sa ťažká choroba a utrpenie javí ako neznesiteľná ťarcha, od ktorej sa treba za každú cenu oslobodiť⁷⁴. Práve otázka, čo vlastne potrebuje neznesiteľne chorý a umierajúci človek, je dôležité nastoliť v dnešnej spoločnosti, ktorá sa neraz prejavuje svojimi utilitaristickými tendenciami, a to aj vo vzťahu k takej hodnote, ako je ľudský život.

---

⁷³ Por. Ślipko, T.: *Hranice života* .s. 229- 230

⁷⁴ Por. *EV* 64

Takéto zmýšľanie je podľa Svätého Otca Jána Pavla II., viditeľné aj pri pohľade na smrť. Ona sa považuje za „nezmyselnú“, keď neočakávane ukončuje život, ktorý je ešte otvorený budúcnosti, ktorá môže priniesť ešte veľa zaujímavých skúseností, zasa na druhej strane sa stáva „túženým vyslobodením“, keď sa ľudská existencia považuje za zbavenú ďalšieho zmyslu, pretože človek musí znášať bolesť a veľké utrpenie. Podľa Jána Pavla II. je dôležité vidieť, že ak človek v istých prípadoch odmieta alebo zabúda na svoj základný vzťah k Bohu, potom si myslí, že je sám sebe normou, a že má právo žiadať aj od spoločnosti, aby mu zabezpečila možnosť i spôsob, ako rozhodnúť o vlastnom živote celkom autonómne a nezávisle. Tento postoj je viditeľný najmä v ekonomicky vyspelých štátoch. V tomto kontexte sa stáva čoraz silnejším pokušenie eutanázie, ktoré sa ponúka nevyliciteľne chorému ako možnosť riešenia jeho ťažkej a bolestnej situácie. V tomto myslení sa vychádza z nesprávneho predpokladu, že eutanáziou sa ovládne smrť tým, že ju človek predčasne spôsobí, a tak akoby „príjemne“ zakončí svoj alebo cudzí život. V skutočnosti však to, čo sa zdá na prvý pohľad ako humánne a logické, je vlastne po hlbšom preskúmaní, ako hovorí Ján Pavol II., „absurdné a neľudské“⁷⁵.

Napriek tomu sú ľudia, a medzi nimi aj lekári, ktorí pripúšťajú, ba aj súhlasia s dobrovoľnou eutanáziou, ako s riešením situácie ťažko (nevyliciteľne) chorého pacienta. Z pojmu „dobrovoľná eutanázia“ vyplýva, že sa obmedzuje na osoby, ktoré sú schopné rozhodovať o svojom osude. Lekár, ktorý usmrť pacienta, alebo iná osoba na to splnomocnená úradne je iba vykonávateľom vôle vyjadrenej vopred pacientom, v súlade s eventuálnymi právnymi predpismi. Prívrženci eutanázie ako riešenia nevyliciteľnej choroby a neznesiteľných bolestí umierajúceho ju ospravedľujú niekoľkými dôvodmi (T. Šlipko, s. 236).

---

⁷⁵ Por. *EV* 64

V prvom rade sú to podľa nich humánne dôvody. Tí, ktorí schvaľujú eutanáziu ako riešenie tvrdia, že keď ide o klasické situácie beznádejného utrpenia, pacient musí podľa tohto názoru prežívať neľútostné a dlhotrvajúce utrpenie a bolesti, fyzicky aj duševne chradne, čo sú neznesiteľné skutočnosti pre samotného ťažko chorého, ako aj pre jeho prostredie (T. Ślipko, s. 237). Prívrženci eutanázie pritom často uvádzajú príklady, ktorými sú chorobopisy a autobiografické zápisky chorých, ktoré podľa nich poukazujú na utrpenia beznádejne chorých pacientov. Na základe toho hovoria o nevyhnutnosti eutanázie (P. Moor, *Freiheit zum Tode. Ein Plädoyer für das Recht auf menschwürdiges Sterben. Euthanasie und Ethik.* Deutsch vom J. Abel, 1973). Taktiež sa v týchto tzv. humánnych dôvodoch pre eutanáziu často zdôrazňuje príklad starých ľudí. Podľa tých, ktorí schvaľujú eutanáziu, spoločnosť už dnes nie je schopná a v budúcnosti bude ešte menej schopná zabezpečiť týmto ľuďom primeranú starostlivosť. Pritom oni sami, odkázaní na vlastné sily, budú musieť prežívať posledné roky života nedôstojných podmienkach⁷⁶.

Základom pre zintenzívnenie týchto dôvodov za eutanáziu je predpoklad, podľa ktorého mravné normy, vrátane prikázania Nezabiješ ! nie sú absolútne, čiže bez výnimky a neznesiteľne platné pravidlá konania. Toto tvrdenie prívrženci eutanázie odôvodňujú rozlične, najmä však hľadiskom ľudskosti. Ako výnimky napr. uvádzajú situácie prípustnosti zavraždiť ľudí vo vojne, pri sebaobrane a napokon aj pri treste smrti. Ak vo všetkých týchto prípadoch možno porušiť princíp posvätnosti života a zabiť človeka, potom podľa týchto názorov – nie sú zásadné prekážky postupovať takisto v prípade človeka, ktorý je beznádejne chorý a zároveň odkázaný na výnimočné a ponižujúce

---

⁷⁶ Por. Ślipko, T., *Hranice života*.s.237

utrpenie⁷⁷. Tým najdôležitejším dôvodom, ktorý uvádzajú prívrženci eutanázie, s cieľom ospravedlniť takéto konanie, je sloboda človeka. Podľa nich je sloboda človeka jeho základným a všeobecným právom. Toto chápanie vychádza z predpokladu, že život človeka má takú cenu, akú hodnotu majú jemu prístupné dobrá na tomto svete. Utrpenie pritom radikálne popiera túto hodnotu. Často je iba faktorom hrôzy, deštruktívnou a nezmyselnou silou v ľudskej existencii. Podľa tohto chápania, ktoré ospravedlňuje eutanáziu, je pre človeka mravným iba to, čo vlastným rozumom uzná za vhodné a užitočné dobro pre seba. Keď teda človek vo svojej slobode vidí, že jeho život sa podľa neho stáva nedôstojným a nevie, načo je toto utrpenie, vtedy sa slobodne môže rozhodnúť zomrieť, alebo zmieriť sa s tým, že mu k tomu dopomôžu iné, na to oprávnené osoby⁷⁸.

Eutanáziu, ako vyriešenie situácie nevyliciteľne chorého je potrebné odmietnuť a to hneď z niekoľkých dôvodov. Predovšetkým je dôležité poukázať na to, že aj pri úradnom povolení dobrovoľnej eutanázie hrozí veľké nebezpečenstvo jej zneužitia, a to vo forme podvodne alebo zdanlivo získaného súhlasu s eutanáziou od ťažko chorých osôb. Ak aj bol súhlas získaný vopred, teda ešte pred chorobou, vždy ostáva obava z toho, či by daná osoba trvala na pôvodnom rozhodnutí so zreteľom na zásadnú neporovnateľnosť týchto dvoch životných situácií. Okrem toho eventuálna možnosť legálneho usmrtenia určitej kategórie ľudí podľa platných právnych noriem utvára v ich vedomí stav psychického nátlaku od okamihu, keď sa stanú príťažou pre okolie. Ťaží ich zdanlivá výčitka, prečo ešte žijú, keď už môžu zomrieť. Toto je však spochybnenie tvrdenia, že ide o zlegalizovanie celkom

---

⁷⁷ Por. Kaľafia, S.: *Eutanazja*, s., cit. čl. 153 – 154 In: Wiśniewski, R. (red): *Wybrane pejęcia i problemy etyki*, s. 153 - 154

⁷⁸ Por. Ślipko, T.: *Hranice života*. s. 237

slobodných rozhodnutí. Je potrebné vidieť, že uzákoňovanie tejto dobrovoľnej eutanázie nesie v sebe podozrenie, že tu nejde ani tak o úsilie uľahčiť osud trpiacim osobám, ako skôr o strach okolia zo spoločného prežívania utrpenia a smrti. Ak sa však z utrpenia a smrti urobí iba epizóda života pozbavená zmyslu, je možné, že to spochybní zmysel života ako celku. Hrozí tu tiež otázka, technokratickej kalkulácie a manipulácie s človekom. Zároveň sa takýmto myslením a konaním iba zdôrazní podozrenie, že ide o čisto utilitárne hľadisko pri pohľade na často chorého človeka a jeho životný osud. Nakoniec je potrebné uviesť, že tieto tendencie za eutanáziu deformujú obraz človeka, chápanie zmyslu jeho života, slobody a utrpenia⁷⁹.

Eutanázia, ako úmyselné usmrtenie ťažko chorého, trpiaceho človeka lekárom, zvyčajne na priamu žiadosť človeka, teda úplne popiera ľudskú dôstojnosť i hodnotu života chorého. Okrem toho, že to nie je dobré riešenie, sa navyše deje v čase, keď je chorý vzhľadom na svoj stav fyzicky, psychicky i duchovne najzraniteľnejší. Eutanázia tak predstavuje dezerciu (útek) lekára, zdravotníkov i rodinných príslušníkov od ťažko chorého človeka, a to práve vtedy, keď ich prítomnosť, pomoc a solidaritu najviac potrebuje. Ako zbavenie života nevinného človeka (hoci aj na jeho žiadosť) vlastne eutanázia naplňa skutkovú podstatu činu vraždy. Tento čin nie je možné ospravedlniť nijakými tzv. etickými dôvodmi. Svojou podstatou ničí každú nádej chorého a jeho okolia. Kresťanská viera eutanáziu vždy dôsledne odmietala a aj v súčasnosti dôrazne odmieta⁸⁰.

Pápež Ján Pavol II. pripomína, že skutočnou potrebou nevyliciteľne chorého a umierajúceho človeka nie je eutanázia, ale práve opak, teda pravá láska a súcít s ťažko chorým. Toto je cesta, ktorú

---

⁷⁹ Por. *tamže*. s. 239-240

⁸⁰ Por. *Spoločné Vyhlásenie KBS a Evanjelickej Cirkvi k problému eutanázie*

nám diktuje opravdivá ľudskosť. Zároveň kresťanská viera v Ježiša Krista Vykupiteľa, ktorý tiež veľmi trpel, zomrel a vstal z mŕtvych, tento súcít s nevyliciteľne chorými a umierajúcimi osvetľuje novými dôvodmi. Totiž, skutočná a pravá prosba, ktorá vychádza z vnútra človeka vo chvíľach jeho zápasu s bolesťou, utrpením a smrťou je v prvom rade prosbou o prítomnosť, solidaritu a podporu v týchto ťažkých chvíľach, ktorú by malo mať okolie s ťažko trpiacim. Nevyliciteľne chorý nepriamo vyzýva svoje okolie, aby s ním vytrvalo a dodávalo mu nádej a pomoc aj vtedy, keď už všetky ľudské prostriedky zlyhali.

Druhý vatikánsky koncil vo svojej konštitúcii *Gaudium et spes* pripomína, že „tajomstvo ľudského údely vyvrchoľuje pred tvárou smrti“, preda však človek inštinktom svojho srdca správne hodnotí túto vec, keď sa chveje pred úplným zničením a koncom jestvovania svojej osoby a odmieta takú myšlienku. Zárodok nesmrteľnosti, ktorý nosí v sebe a ktorý sa nedá zredukovať len na hodnotu, sa smrti vzpiera⁸¹. Kresťanská viera ponúka ťažko chorému a umierajúcemu účasť na víťazstve zmŕtvychvstalého Krista. Ježiš totiž, svojou vykupiteľskou smrťou oslobodil človeka od smrti, ktorá je „mzdou za hriech“ (Rim 6, 23) a dal mu Ducha ako záloh zmŕtvychvstania a života⁸². To znamená, že istota budúcej nesmrteľnosti a nádeje na to, že človek dosiahne prisľúbené zmŕtvychvstanie, prinášajú úplne nové svetlo do tohto procesu a tajomstva utrpenia a smrti. Veriaci človek by aj v týchto, pre neho veľmi ťažkých chvíľach, mal byť naplnený novou silou, ktorá mu umožní dôverovať Božiemu plánu⁸³

---

⁸¹ Por. *Pastorálna konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete, Gaudium et spes*, 18

⁸² Por. Rim 8, 11

⁸³ Por. *EV* 67

Apoštol národov, svätý Pavol sa vyjadril tak, že všetky situácia ľudského života u veriaceho kresťana, majú byť prežívané s vedomím spolupatričnosti ku Kristovi: „Nik z nás totiž nežije pre seba a nik pre seba neumiera, lebo či žijeme, žijeme Pánovi, či umierame, umierame Pánovi“ (Rim 14, 7 – 8). Zomrieť pre Krista teda znamená, prežiť vlastnú smrť tak, ako ju prežíval Kristus, teda v poslušnosti Otcovi⁸⁴. Pritom kresťan v prežívaní svojej viery dáva vnútorný súhlas, aby táto smrť prišla vo chvíli, ktorú určil sám Boh⁸⁵. Žiť pre Pána teda znamená, že aj choroba a utrpenia, hoci sú sami osebe zlom a skúškou, vždy sa môžu stať aj prameňom dobra⁸⁶.

Nevyliečiteľne chorý človek teda potrebuje naliehavo celkom konkrétnu pomoc, a nie tzv. zabitie z milosti, ako sa to ponúka vo forme eutanázie. Táto forma je previnenie voči pacientovi. Prax ukazuje, že ak sa chorému dostane ozajstnej ľudskej zdravotnej starostlivosti a viac pozornosti, ak sa podarí zmierniť mu bolesť, obnoví sa často aj jeho záujem o život a o to, čo sa deje okolo neho⁸⁷.

Žiadosť o eutanáziu je teda potrebné pokladať skôr za volanie o pomoc, než za prejav ozajstnej túžby zomrieť. Kladný postoj k životu je základným etickým princípom zdravotníckeho povolania a je obsiahnutý v Hippokratovej prísaha, ako aj vo viacerých dokumentoch. Malo by byť samozrejmé, že povinnosťou zdravotných pracovníkov je zabezpečiť ťažko chorému za každých okolností potrebnú zdravotnú starostlivosť, ako aj podmienky na pokojnú, ľudsky dôstojnú smrť. Určite sa nedá povedať, že to nie je realizovateľné, pretože súčasná

---

⁸⁴ Por. Flp 2, 8

⁸⁵ Por. Jn 13, 1

⁸⁶ Por. *EV* 67

⁸⁷ Por. Bošmanský, K., Rusnák, A.: *Človek vo svetle pastorálnej medicíny a medicínskej etiky*, Spišské Podhradie, Kňazský Seminár biskupa Jána Vojtašáka, 1996, s. 132

paliatívna medicína a moderné ošetrovatel'stvo disponujú účinnými prostriedkami na zmiernenie a odstránenie bolesti, či ďalších závažných príznakov, ktoré prehlbujú utrpenie ťažko chorých. Ich aplikáciou možno dosiahnuť prijateľnú kvalitu života v danej situácii⁸⁸.

3.2. Formy starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich

V predošlej stati bolo konštatované, že choroba je súčasťou ľudskej životnej skúsenosti každého človeka. Ona totiž, najmä ak je to ťažká a nevyliciteľná choroba, úplne zmení život. Človek je môže nielen znášať, ale aj využiť k tomu, aby sa vo svojom živote zastavil, zvažil hodnotu vecí, poznal pravdu a prehodnotil doterajšie konanie. Bolo tiež zdôraznené, že ťažko chorý človek musí neraz znášať veľké bolesti a utrpenie, čo ho môže niekedy privádzať do stavu, že chce radšej umrieť, než by mal ďalej znášať svoj životný údel. V skutočnosti je však volanie po eutanázii veľmi často volaním ťažko chorého po osobnej ľudskej starostlivosti a pomoci zo strany okolia.

Namiesto eutanázie, ako tzv. riešenia ťažkej choroby, sa už dnes núkajú úplne iné riešenia, ktoré berú do úvahy v prvom rade dôstojnosť človeka aj v štádiu terminálneho ochorenia, úctu k jeho životu a rešpektujú celú hĺbku jeho existencie. V nevyliciteľnom štádiu ochorenia už síce nie je možné aplikovať kauzálnu terapiu, to však

---

⁸⁸ Por. Papežská rada pro pastoraci mezi zdravotníky: *Charta pracovníků ve zdravotnictví*. Praha. Zvon 1996, s. 83 - 84

neznamená nemožnosť liečiť ho symptomaticky a zároveň starať sa o kvalitu toho života, ktorý má chorý ešte pred sebou⁸⁹.

Táto časť práce má za cieľ poukázať na formy tejto starostlivosti o nevyliciteľne chorých. Na začiatku bude akcentovaná predovšetkým potreba doprevádzania ťažko chorých a umierajúcich tými, ktorí ich opatrujú. Následne bude táto myšlienka rozvinutá poukázaním na konkrétne spôsoby pomoci, ktorými sú predovšetkým formy paliatívnej starostlivosti, ako sú napr. hospice, či stacionárne zariadenia. Chce sa tu tiež poukázať aj na starostlivosť o umierajúcich zo strany ich rodinných príslušníkov, ako aj na dôležitosť duchovnej a pastoračnej pomoci týmto nevyliciteľne chorým ľuďom.

Doprevádzanie umierajúceho

Zomierajúci človek potrebuje okrem odbornej starostlivosti hlavne ľudskú účasť, úprimné a nefalšované postoje. Ak táto otvorená a ľudská komunikácia chýba, chorý je často vohnaný do poslednej opustenosti a izolácie, čo je tiež dôvodom mnohých žiadostí o eutanáziu. V tejto súvislosti, ako už bolo v predošlej kapitole naznačené, je vlastne volanie po eutanázii často volaním o pomoc a lásku.

Moderný životný štýl, ako aj úsilie odborníkov predlžovať život spôsobili, že väčšina ľudí dnes zomiera v nemocniciach alebo inštitúciách pre dlhodobo chorých. Preto je dôležité, aby zdravotnícky personál zvládol ošetrovanie a starostlivosť o zomierajúcich nielen odborne a technicky, ale aj eticky. Kladú sa zvýšené nároky na vlastnosti, charakter, morálne postoje, zodpovednosť, schopnosť komunikovať, schopnosť empatie, trpezlivosť, ako aj na neustále vzdelávanie. Spreádzanie zomierajúcich vyžaduje veľa sily a konfrontuje človeka

---

⁸⁹ Por. Ďačok, J.: *Človek, utrpenie, nemocnica*. Bratislava 2000, s. 133

s jeho vlastnou konečnosťou. Je teda potrebné pozerat' sa na starostlivosť o zomierajúcich ako na niečo dvojstranné a vzájomne späté. Táto starostlivosť je jednak zameraná smerom ku chorému, na strane druhej vyžaduje aj zaujatie postoja opatrujúceho. Predpoklad, že človekovi stačí mať čo najviac vedomostí o opatrovaní umierajúcich a nepoznať pritom svoje vlastné postoje, v tomto prípade neobstojí. Etické požiadavky na postoje v terminálnej starostlivosti je možné zhrnúť do týchto bodov:

Kto chce opatrovať umierajúcich, musí zaujať postoj aj k sebe samému

Na prvý pohľad sa zdá toto konštatovanie samozrejmé – veď každý ma postoj k sebe samému a až potom k druhým. Avšak keď je človeku jeho vlastné cítenie neprístupné a uzavreté, pretože ho ignoruje alebo popiera, taký človek určite nebude vnímavý ani k pocitom iného človeka. Starostlivosť o umierajúce kladie predovšetkým nároky na emocionálne schopnosti, to znamená na citovú účasť, a až potom na odborné vedomosti opatrujúceho. Práve v tejto oblasti vládne veľká neistota, ktorá často zvädza k únikovým reakciám, aby sa zakryla bezmocnosť človeka⁹⁰. Pri starostlivosti o umierajúcich je tiež dôležité uplatniť aj empatiu, ktorú síce človek v sebe má, lenže nie každý a nie v každej situácii ju vie uplatniť. Pritom empatia ako postoj sa zakladá predovšetkým na pochopení citových vzťahov. Pri styku s ťažko chorým a trpiacim pacientom, by mal byť človek schopný vcítiť sa aspoň sčasti do toho, čo chorý znáša. Moderná medicína síce naučila lekárov a zdravotníkov liečiť a vyliečiť mnohé choroby, ktoré boli kedysi nevyliečiteľné, no v praxi človek stojí neraz pred problémom odprevať

---

⁹⁰ Por. Blumenthal – Barby, K.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*, Martin, vyd. Osveta, 1988, s. 78

chorého na poslednej ceste. Úlohou zdravotných pracovníkov je študovať, vzdelávať sa a zameriavať sa i na tieto osobitosti, ktoré sú dôležité pre správnu empatickú starostlivosť ťažko chorých a umierajúcich treba vedieť aj to, že samotný moment vžívania sa do situácie umierajúceho sa ešte nerovná empatii. Vžívanie sa stáva empatiou vtedy, keď zážitok človeka vedome spracuje súvislosti, ktoré pochopí o druhom človeku, pre vlastnú potrebu pomenuje a interpretuje. Je pravdepodobné, že črty rodinnej výchovy a rodinnej atmosféry, rozvíjajú schopnosť empatie človeka. V súvisení s predošlými skutočnosťami je potrebné zdôrazniť, že pacient sa nepýta na vzdelanie toho, kto ho ošetruje a opatruje, ale na správanie a postoj opatrujúceho. Vystupňovaná vnímavosť umierajúcich ľudí voči svojmu okoliu vie totiž veľmi dobre rozlíšiť fasádu, čiže predstierané správanie od opravdivosti ošetrojúceho⁹¹.

Čo sa týka pochopenia umierajúceho človeka a spoločenstva s ním, vyžaduje sa tu od opatrujúceho človeka to, aby si takpovediac osvojil jazyk chorého. Znamená to vrátiť sa do jeho smútku, opustenosti, únavy a trpkosti, aby sa mohlo akosi zvnútra utvárať spoluutrpenie s ním a schopnosť hovoriť s ním a o ňom. Tiež je potrebné naučiť sa niekedy aj mlčať, konať alebo len byť diskkrétne pri umierajúcom. Požiadavka súcitu a rovnakého zmýšľania s chorým sa prejavuje v týchto prípadoch skôr nadviazaním osobného styku, citového a aktívneho zblíženia sa s takýmto trpiacim človekom, než intelektuálneho styku s ním⁹².

---

⁹¹ Por. Slovenský zdravotník III.: *Empatia a jej význam v starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich*

⁹² Por. Šlípko, T.: *Hranice života*, s. 341

Starostlivosť o umierajúcich vyžaduje postoj k vlastnej smrti

Možno povedať, že väčšina sa zdráha zaoberať myšlienkou na vlastnú smrť. Tento odmietavý postoj sa zdôrazňuje tým, že je ešte dosť času myslieť na vlastnú smrť. Zdravotnícky pracovníci prichádzajú pri výkone svojho povolania veľmi často do styku s umieraním a so smrťou. Táto skutočnosť nemusí nevyhnutne viesť k úvahám o vlastnej smrti. Niekedy sa stáva, že časť týchto ľudí problém smrti neguje. Podobne ako spoločnosť, aj veľká profesijná skupina tabuizuje smrť. K tomu pristupuje aj možnosť medicíny skryť sa za vecnosť techniky. Umieranie človeka je takpovediac rozkúskované na mnoho fyziologických procesov, za ktorými sa stráca osobné prežívanie umierania. Potreba zamýšľať sa nad vlastným koncom života sa často schováva za zaneprázdnenosť a nedostatok času. Tento zastieravý problém smrti sa však nakoniec vždy znova vynorí pred lekárom a zdravotnou sestrou. Umierajúci človek, ako bolo povedané, je natoľko vnímavý voči svojmu okoliu, že vie veľmi dobre rozlíšiť predstieranie a opravdivosť toho, kto ho opatruje. Iba ten, kto rozmyšľal o vlastnej smrti a vyrovnal sa so svojou konečnosťou, sa môže dobre starať o umierajúcich⁹³. Z tejto skutočnosti vplýva tretí základný princíp.

Kto sa stará o umierajúcich, musí byť úprimný

Tento princíp znamená, že kto opatruje umierajúceho, ten nesmie predstierať emócie, ale má vystupovať ako osoba so svojimi silnými, ale aj slabými stránkami a vlastnosťami. Ak teda pri opatrovaní umierajúceho pociťuje niekedy aj hnev, súcitiť, úzkosť, či sympatiu, nemal

---

⁹³ Por. Blumental – Barby, K.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*. s. 79 - 80

by tieto pocity ignorovať, ale naučiť sa s nimi zaobchádzať a neprenášať ich ďalej bez kontroly. Úprimnosť tiež znamená to, že opatrujúci hovorí chorému aj o pocitoch neistoty a strachu, ktorý sám vo svojom živote cíti. Iba tak bude aj umierajúci ochotný hovoriť o svojich obavách, starostiach a trápeniach⁹⁴.

Účasť na dráme umierania a smrti si vyžaduje trpezlivosť

Pri opatrovaní umierajúceho človeka sa žiada, aby opatrujúci bol trpezlivý. Ide tu o určitý špecifický druh a postoj odvahy a oddanosti voči ťažkostiam, ktoré prináša humánne chápaná pomoc umierajúcemu. Týka sa to dvoch zložiek pomoci:

1. komunikovať pravdu
2. ukazovať zmysel umierania a smrti⁹⁵

Pravdovravnosť pri pomoci umierajúcim

Ide tu o pravdivosť pri posteli umierajúce, čiže o morálny postoj. Lekár, sestra alebo príbuzní si musia uvedomiť, akú osobnosť majú pred sebou, akým spôsobom a kedy mu možno povedať pravdu o jeho stave. Lekár nemá právo chorému klamať! Podľa okolností nemusí povedať celú pravdu, ale to, čo povie, má byť pravda. Povrchné informácie a útech, ktoré nezodpovedajú pravde, vyvolávajú v umierajúcom stratu istoty. Pokúsiť sa zatajiť mu pravdu o jeho blížiacom sa konci ho vlastne vháňa do poslednej samoty a neželanej izolácie. A tak umierajúci je

---

⁹⁴ Por. *tamže*, s. 80 - 81

⁹⁵ Por. Šlipko, T.: *Hranice života*, s. 341 - 342

úplne sám, práve vtedy, keď potrebuje kontakt s inými ľuďmi⁹⁶. Výsledkom takéhoto postoja je to, že nie je priestor na rozlúčenie, odpustenie, či dopovedanie toho, čo je potrebné vo vzťahoch dokončiť.

V tejto súvislosti Charta pracovníkov v zdravotníctve hovorí toto: „Povinnosť povedať pravdu umierajúcemu vyžaduje od zdravotníckeho personálu rozlišovanie a ľudský takt. Nemôže to byť nejaké povrchné a ľahostajné oznámenie diagnózy a príslušnej prognózy. Pravda nemá byť zamlčaná, ale ani podávaná v jej nahej a krutej realite. Je potrebné ju podávať na dlhej vlne lásky a súcitenia, za prítomnosti všetkých, ktorí sa rôznym spôsobom starajú o chorého“⁹⁷.

Pri opatrovaní umierajúcich je dôležité brať ich takých, akí sú

Akceptovať umierajúceho znamená prijať ho takého, aký je. Je teda dôležité zrieknuť sa akéhokoľvek poučovania a hodnotenia, a tolerovať jeho prežívanie a reakcie⁹⁸. Možno sa nastolené požiadavky na postoje toho, kto sa chce starať o umierajúcich, zdajú niekedy vysoké. Tak, ako sa požaduje ľudská zrelosť a veľkosť od umierajúceho, platia podobné požiadavky aj pre opatrujúcich.

Pre obdobie umierania platí dvojnásobne, že všetci, ktorí s umieraním prichádzajú do styku, by sa mali snažiť pochopiť jeho duševný stav a využiť každú príležitosť, aby mu pomohli prejsť tým dôležitým úsekom čo najlepšie. Emočná podpora najbližších príbuzných, priateľov a ošetrojúceho personálu mierni úzkosti umierajúceho človeka

---

⁹⁶ Por. Blumenthal – Barby, K.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich* s. 81 - 83

⁹⁷ Por. Papežská Rada pro pastoraci mezi zdravotníky: *Charta pracovníků ve zdravotnictví*. Praha 1996. s. 91

⁹⁸ Por. Blumenthal – Barby, K.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich*. s. 77

a jeho obavy z budúcnosti. Pre chorého je šťastím, keď ho ošetrujú kľudní a ohľaduplní ľudia, ktorí k nemu nie sú zlí a netrpezliví, alebo mu dokážu ukázať, že k nemu majú úprimný vzťah. Je dôležité, aby chorý nebol podporovaný v sebaľúťosti, ale aby bol vedený k racionálnemu uvažovaniu⁹⁹.

Paliatívna medicína

Günter Virt píše, že „kľúčovým aspektom súčasnej debaty o eutanázii sú pravdepodobne nedostatky v praktickom uskutočňovaní paliatívne medicíny. Mnohí ľudia trpia so svojimi umierajúcimi blízkymi, keď vidia, že ich bolesti sú stále ešte tíšené príliš málo, neskoro, alebo len čiastočne. Rozpor medzi dosiahnutým štandardom paliatívnej medicíny a jej faktickou aplikáciou je totiž veľký. Práve táto skutočnosť môže byť do značnej miery príčinou strachu, vyvolaného predstavou dlhého procesu umierania, plného utrpenia a bolesti. Tento strach je najhlbšou hnacou silou pre hnutia a skupiny, ktoré bojujú za právo zabíjať chorých na ich žiadosť“ (Virt, G.: *Žít až do konce. / Etika umírání, smrti a eutanazie*. Vyšehrad 2000, s. 35).

Paliatívna, súcitná, starostlivosť je odvodená z gréckeho slova *paliatus* – odetý plášťom, s významom, akoby sa zakryli, zneviditeľnili príznaky, ktoré sa nedajú odstrániť¹⁰⁰.

Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie je paliatívna starostlivosť „aktívna, celková starostlivosť o pacientov v čase, keď ich choroba neodpovedá na kuratívnu liečbu a kontrola bolesti alebo iných

---

⁹⁹ Por. Slabý, A.: *Pastorální medicína a zdravotní etika*, Katedra praktických odborů UK, Praha 1991, s. 166

¹⁰⁰ Por. Fabuš, S., Kulichová, M.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť*. In.: *Medicínska etika a bioetika*, roč. 5, 1998, č. 4, s. 10

symptómov a psychologických, sociálnych a duchovných problémov je prvoradá. Celkovým cieľom paliatívnej starostlivosti je najvyššia možná kvalita života pacienta a jeho rodiny“.(WHO) – (Haškovcová, H: *Thanatologie*. Praha 2000. s. 34).

Paliatívna medicína sa neobmedzuje iba na tíšenie fyzických bolestí a kontrolu symptómov, ale chápe sa ako utišujúca a pomáhajúca medicína omnoho komplexnejšie. Vyžaduje odbornú lekársku kompetenciu rovnako ako ľudskú kompetenciu v dôležitej a veľmi hodnotnej oblasti lúčenia sa človeka so životom. Aj keď je totiž kuratívna medicína v koncoch, to ešte ani zd'aleka neznamená, že je na konci s možnosťami celá medicína. Medicínske ciele sa nevyčerpávajú v opravách orgánov ľudského tela, v substitúcii pri nezvratnom výpadku funkcií organizmu a pod. K veľmi dôležitým cieľom medicíny patrí aj zmiernovanie utrpenia a tiež umenie doprevádzať umierajúcich¹⁰¹.

Alternatívne je možné paliatívnu starostlivosť definovať ako starostlivosť o pacientov s aktívnym, progredujúcim a veľmi pokročilým ochorením s limitovanou prognózou, pre ktorých je cieľom starostlivosti kvalita ich života aj v tejto fáze. Paliatívna starostlivosť má za cieľ znížiť utrpenie a zlepšiť život, ktorý ešte chorému zostáva. Táto paliatívna medicína chce umožniť pacientom žiť ich život s dôstojnosťou a pomôcť aj rodinám týchto pacientov. Sama o sebe paliatívna starostlivosť neurýchľuje, ale ani neodďaľuje smrť. Ponúka rovnakú pozornosť fyzickým, psychologickým, sociálnym i duchovným potrebám ťažko chorého. Dôležité teda je, že paliatívna starostlivosť potvrdzuje a váži si ľudský život, a umieranie chápe ako prirodzený proces. Tiež je podstatné, že dôraz sa kladie na kvalitu života, na celostný prístup k chorému i k jeho rodine. Za tradičné piliere paliatívnej starostlivosti sa

---

Por. Virt, G.: *Žít až do konce. Etika umírání, smrti a eutanazie*. s. 35-36

prítom považuje kontrola symptómov a psychosociálna podpora. Paliatívna starostlivosť sa definuje v dvoch dimenziách:

1. Kontinuálna paliatívna starostlivosť

Nastupuje pri diagnostike nevyliciteľnej choroby, kedy už zlyháva liečba podstaty choroby. Jej cieľom je kontrola obťažujúcich symptómov a predĺženie života chorého s dosiahnutím jeho primeranej kvality.

2. Hospicová starostlivosť

Táto starostlivosť začína vtedy, keď už nemožno dúfať v predĺženie života. Sústreďuje sa na kontrolu symptómov a zlepšenie kvality zostávajúceho života. Je charakterizovaná tímovým interdisciplinárnym prístupom, so zabezpečením primerane možného komfortu, symptomatickou kontrolou, celkovou rehabilitáciou, psychologickou podporou a radami pre rodinu chorého. Hospicová starostlivosť sa tiež venuje duchovným potrebám a zabezpečuje kvalifikovanú pomoc umierajúcemu a pozostalým. Je útočiskom pred eutanáziou¹⁰².

Pri paliatívnej medicíne ide v prvom rade o dostatočnú kontrolu bolesti a jej príznakov. Aj keď sa vďaka výborným štandardom v tejto oblasti darí zmierňovať fyzické bolesti pacienta, paliatívna medicína tým ešte nespĺnila svoju úlohu. Je zvlášť dôležité neopúšťať pacienta s jeho otázkami a tiež s úzkosťami, ktoré prežíva. Naopak, je potrebné otvorene a pravdivo s ním komunikovať o všetkom, čo má na srdci. Iba tak je možné zaručiť, že sa stredobodom lekárskeho a ošetrovateľského úsilia nestanú len pacientove orgány a ich funkcie, ale sám pacient ako ľudská

---

¹⁰² Por. Fabuš, S. Kulichová, M.: *Nevyhnutnosť vzniku paliatívnej starostlivosti a hnutia Hospice v našich podmienkach*. Martin JLF UK 1996. s. 10

osoba. Cieľom takejto pravdivej a empatickej komunikácie je pomoc pacientovi, aby dokázal prijať neodvratné utrpenie a smrť ako súčasť svojho života. Toto prijatie vlastného umierania je jednoznačne dôležité pre ťažko chorého a zároveň je v rozpore s násilnou pomocou k ukončeniu života. Paliatívna medicína tak znamená jednoznačné odmietnutie eutanázie ako tzv. riešenia situácie nevyliciteľne chorého¹⁰³.

Veľmi dôležitým prvkom, ktorý je prítomný v paliatívnej medicíne, je snaha venovať pozornosť pacientovmu psychickému a mentálnemu stavu. Úzkosť, depresie a stavy zmätenosti sú asi najčastejšími problémami tak pre umierajúceho, ako aj pre tých, ktorí ho v tejto etape jeho života sprevádzajú. Strach a depresie sú až v 50% prípadov základnými príčinami samovrážd. V takýchto situáciách ide predovšetkým o empatický rozhovor, aj keď pomôcť môžu zaiste aj lieky. Aj keď sa ošetrojúcim a doprevádzajúcim umierajúceho často nepodarí porozumieť zmyslu všetkých prejavov, ktorými umierajúci spracováva svoj život, predsa je potrebné brať ich s úctou a snažiť sa na tieto prejavy zmysluplne reagovať. Každý ťažko chorý a umierajúci človek má tiež právo na to, aby bola tíšená jeho bolesť v týchto situáciách, keď veľmi trpí, a to bez ohľadu na svoju finančnú situáciu. Paliatívna medicína preto v lôžkovom zariadení pracuje interdisciplinárne a aj mimo nemocnicu spolupracuje s praktickými lekármi, sociálnymi pracovníkmi, kňazmi a pod., aby bolo chorému napomáhané k zrelému rozhodnutiu, napr. či chce byť opatrovaný doma alebo v nemocnici¹⁰⁴.

Je tiež potrebné povedať, že pri paliatívnej terapii sa vynára aj dôležitý morálny problém, ktorým je dovolenosť používania niektorých

---

¹⁰³ Por. Virt, G.: *Žít až do konce*. s. 36-37

¹⁰⁴ Por. *tamže*. s. 38

upokojujúcich prostriedkov proti bolesti, ktorými sa má uľahčiť utrpenie chorého, keď je to spojené s rizikom skrátenia života. Je veľmi chvályhodné, ako píše Svätý Otec Ján Pavol II., ak niekto dobrovoľne prijíma utrpenie tým, že sa aj v takýchto svojich veľkých bolestiach zriekne terapie, ktorá zmiernuje bolesti, pretože sa chce vedome podieľať svojim krížom na Kristovom utrpení. V tomto prípade ide zaiste o hrdinský postoj viery, ktorá prijíma aj veľkú bolesť ako zmysluplnú¹⁰⁵. Je dôležité vedieť, že po morálnej stránke je dovolené pri tejto starostlivosti zmiernovať ťažké a neznesiteľné bolesti trpiaceho pomocou opiátov, aj keď to vedie k obmedzeniu vedomia a skráteniu života, a keď nejstávajú iné prostriedky. Tu sa totiž nechce smrť a ani sa o ňu neusiluje, hoci sa pripúšťa jej riziko. V tomto prípade sa chce iba účinne zmierniť bolesť. Popri tom už Pius XII. zdôraznil, že bez vážnych dôvodov netreba zbavovať umierajúceho človeka vedomia, nakoľko človek má byť, vo vzťahu k blížiacej sa smrti, schopný splniť si svoje morálne záväzky, ale najmä sa má, ak je to možné, pri plnom vedomí pripraviť na stretnutie s Bohom¹⁰⁶.

Moderná paliatívna medicína teda ukazuje, že okrem liekov, ktoré má k dispozícii, a ktoré môžu efektívne tlmieť bolesti a iné symptómy u nevyliciteľne chorých, je možná aj kompetentná starostlivosť a doprevádzanie chorých v týchto posledných etapách ich života. Tam, kde sa možnosti paliatívnej medicíny skutočne využívajú, je možné napomôcť pacientovi k prijatiu dôstojnej smrti, aby nemusel čo i len hľadať iné formy skrátenia svojho života¹⁰⁷.

---

¹⁰⁵ Por. *EV* 65

¹⁰⁶ Por. Pius XII.: *Prejav k medzinárodnej skupine lekárov 24.2.1957*. In: AAS 49 (1957).s. 145

¹⁰⁷ Por. Virt, G.: *Žít až do konce*. s. 39

Hospic

Je veľmi dobré, že dnes sa v oblasti paliatívnej starostlivosti o nevyliciteľne chorých zavádzajú nové prístupy. Dosiaľ najefektívnejším z nich, ktorý je charakteristický novou kvalitou starostlivosti sa ukázal hospicový program. V súčasnosti je už úspešne rozšírený a aplikovaný v celom kultúrnom svete. Tam, kde sa tento program realizuje na patričnej úrovni, stáva sa otázka eutanázie bezprostrednou¹⁰⁸. Súcitná starostlivosť je prejavom ľudskosti a existuje od nepamäti, dlho však bola len príležitostná a niekedy aj nekonceptná. Dá sa povedať, že história hospicovej starostlivosti siaha do dávnej histórie ľudstva. Vládca Indie, zakladá v roku 238 pred Kristom vo Varani útočisko pre tulákov, biednych a opustených, ktorí sem prichádzali zomrieť. V období kresťanstva je to obraz milosrdného Samaritána. Sv. Bazil z Cezarei založil útočisko pre chorých v Kapadócií v 4. storočí. V 11. storočí zakladá rád Rytierov sv. Lazára Jeruzalemského hospice pre malomocných. Zároveň posúva koncepciu hospicovej starostlivosti dopredu, a to poskytovaním fyzickej opatery s duchovným cieľom. Hospicová starostlivosť pokračovala aj v ďalších storočiach, avšak prvý moderný hospic St. Christopher hospice založila lekárka Cicely Saundersová v Londýne, v roku 1967. Stal sa modelovým centrom pre celé hospicové hnutie. Podľa jeho vzoru pôsobí v súčasnosti v Anglicku asi 150, a vo svete už viac ako 2000 hospicov¹⁰⁹.

Hospic je vlastne filozofia a organizačná štruktúra, s programom starostlivosti o chronicky chorých v terminálnom štádiu. Je jednou

---

¹⁰⁸ Por. Fabuš, S., Kulichová, M.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť*. In: *Medicínska etika a bioetika*, roč. 5, 1998, č. 3 – 4, s. 9

¹⁰⁹ Por. Haškovcová, H.: *Thanalogie*, ref. 12, s. 40

z foriem paliatívnej starostlivosti. Dominuje tu holistický prístup a komplexnosť, preto nie je možné striktno tu oddeliť zdravotnícku, sociálnu, psychologickú a duchovnú zložku. Ak má paliatívna starostlivosť široký záber o chronicky chorých, tak hospice sa v nej novou kvalitou starostlivosti špecializuje na terminálne chorých. Je to teda starostlivosť o terminálne chorých v dôsledku ukončenia kauzálnej liečby. Je na symptomatologickej úrovni a poskytuje zmiernenie zých a obťažujúcich príznakov choroby, s cieľom udržať čo najlepšiu kvalitu života v hraniciach, ktoré diktuje choroba. Tiež poskytuje pomoc rodine, ako aj pozostalým chorého. Hospice nesľubuje uzdravenie, ale neberie nádej. Nesľubuje tiež vyliečenie, ale sľubuje liečiteľnosť obťažujúcich príznakov a zabezpečuje pacientom minimalizáciu utrpenia¹¹⁰. Hospice teda chorému garantuje, že nebude trpieť neznesiteľnou bolesťou, v každej situácii bude rešpektovaná jeho ľudská dôstojnosť, a že v posledných chvíľach života nezostane osamotený¹¹¹.

Podstatou hospicovej starostlivosti je myšlienka úcty k životu a úcty k človekovi ako jedinečnej a neopakovateľnej bytosti. Táto starostlivosť existuje nie preto, aby urýchl'ovala alebo odd'ala smrť, ale preto, aby potvrdila a napomáhala kvalite života. Hospicová starostlivosť predstavuje koordinovaný program paliatívnej starostlivosti o terminálne chorých, najmä v domácom prostredí, ale podľa potreby aj v lôžkových zariadeniach s denným, či celodenným pobytom. Domáca starostlivosť (Home based) predstavuje cca 80 % celkovej hospicovej starostlivosti. Zasa inštitucionalizovaná starostlivosť (v lôžkových zariadeniach) tvorí asi 20 % z celkovej starostlivosti. Túto starostlivosť realizuje interdisciplinárny hospicový tím, v ktorom sú všetci rovnako

---

¹¹⁰ Por. *Hospice a netradičné spôsoby kontroly nádorovej bolesti*. In: *Hospice a listina práv*. Internet, s. 1 z 5

¹¹¹ Por. Svatošová, M.: *Hospice a umění doprovázet*. Praha: *Ecce homo*. 1995, s. 123

dôležití, pričom dominantu tvorí chorý a jeho rodina. Ďalej do tohto tímu patria: hospicový lekár, hospicová sestra, duchovný (kňaz), psychológ, sociálny pracovník, dobrovoľníci a ďalší špecialisti podľa aktuálnych potrieb chorého. Dôležitá je tu spolupráca tímu so zmluvným lekárom pacienta, sestrami ADOS, humanitnými a charitatívnymi organizáciami¹¹².

Hospicová starostlivosť má tri základné formy a je organizovaná:

- a) v lôžkovom zariadení, teda v hospici
- b) v stacionári, ktorý je súčasťou hospicu
- c) v domácom prostredí zomierajúceho, kde pomáhajú kvalifikovaní pracovníci¹¹³

Pri voľbe formy hospicovej starostlivosti, zohrávajú úlohu možnosti rodinného zázemia, možnosti hospicu a aktuálny stav ochorenia a potrieb chorého. Rozhodnutie o forme tejto starostlivosti je v kompetencii hospicového lekára¹¹⁴.

Čo sa týka prijatia ťažko chorého do hospicu, bezpodmienečnou podmienkou je tu plný písomný a informovaný súhlas pacienta v tom zmysle, že sa zriekne kauzálnej liečby a rozhodne sa pre paliatívnu hospicovú starostlivosť. Zásadne sa tu neprerušuje liečebná aktivita, ale presúva sa do roviny zaistenia čo najlepšej kvality života¹¹⁵.

Prostredie hospicu je príjemné a pripomína skôr domov ako nemocnicu. Vzájomný vzťah opatrovaných a ošetrojúcich je popredkávaný empatiou a láskou. V tejto atmosfére sa vystupňuje

---

¹¹² Por. Fabuš, S., Kulichová M.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť*. ref. 38, s. 11

¹¹³ Por. Haškovcová H.: *Thanalogie*. ref. 12, s. 42

¹¹⁴ Por. Svatošová M.: *Hospice a umění doprovázet*. ref. 12, s. 42

¹¹⁵ Por. Haškovcová H.: *Thanalogie*. ref. 12, s. 43

myšlienka dôstojnosti človeka. Ne stráca sa tu ani súkromie opatrovaného. Nevládne tu striktný nemocničný režim, naopak hospicový režim sa celkom prispôsobuje potrebám jednotlivých zomierajúcich. Návštevy príbuzných sú v hospici neobmedzené a tiež je možná trvalá prítomnosť jedného z príbuzných, ak si to opatrovaný praje¹¹⁶. Hospicový program je teda vhodným doplnkom zdravotníckych služieb, ale z kapacitných a aj ďalších dôvodov sa nemôže stať systémovým riešením pre všetkých umierajúcich a ich rodiny. Hospicové myšlienky je však možné vhodne včleniť aj do systému inštitucionálnej a domácej starostlivosti¹¹⁷. Hospicový model starostlivosti je preto potrebné chápať ako význam k zlepšeniu situácie zomierajúcich v nemocnici, ale tiež v domácom prostredí¹¹⁸.

Rodina na pomoci umierajúcemu

Jednou z najdôležitejších vecí, ktorú je potrebné mať objasnenú u ťažko chorých a umierajúcich je ich rozhodnutie, či chcú umrieť doma alebo v nemocnici, či v sociálnom ústave. Tiež je potrebné vedieť, kto prevezme úlohu rozhodovania chorého v dobe, ak by bol sčasti alebo úplne obmedzený vo svojom vedomí. Je potrebné povedať, že obvykle sa chorý už skôr zmieňuje pri rozličných príležitostiach o týchto aspektoch ako aj o tom, ktoré procedúry predlžujúce život nechce absolvovať.

Pokiaľ sa týka základných rozdielov starostlivosti o umierajúceho v domácom prostredí alebo sociálnom ústave, či v nemocnici, hlavná odlišnosť je v celkovom prístupe. Nemocničná starostlivosť je zameraná

---

¹¹⁶ Por. *tamže*, s. 43

¹¹⁷ Por. Vorlíček, J., Adam, Z.: *Paliatívni medicína*. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 371

¹¹⁸ Por. Virt, G.: *Žít až do konce*. s. 48

na záchranu a v tomto zmysle je chorý do posledných chvíľ podrobovaný obvyklým procedúram, ako sú napr. odbery krvi, katetrizovanie telových dutín, riadená ventilácia, resuscitácia a pod. Naopak, starostlivosť v domácom prostredí, alebo v sociálnom ústave – pravdaže za predpokladu, že umierajúci tu strávil dlhší čas a mal šancu si privyknúť – sa síce odohráva bez laboratória za chrbtom, avšak poskytovatelia tejto starostlivosti sa snažia zaistiť, aby sa chorý cítil ako doma a aby sa necítil izolovaný. Snažia sa zaistiť umierajúcemu súkromie a s pomocou riešiť jeho problémy. Stav psychickej pohody znižuje vnímanie bolesti¹¹⁹.

Prechod od kauzálnej k paliatívnej liečbe uvádza do problematiky umierania aj právne aspekty. Rozhodnutie o ukončení liečby nevyliciteľne chorého by mala byť tímová záležitosť, pričom rozhodnutie tímu musí byť zapísané v dokumentácii chorého a musí s ním byť oboznámený celý tím, vrátane rodiny chorého, či už sa chorý nachádza v ústavnom alebo domácom prostredí. Táto skutočnosť je veľmi dôležitá jednak pre umierajúceho, ako aj pre jeho opatrovníkov. Tí, ktorí opatrujú chorého v domácom prostredí tiež musia byť pripravení aj na možnosť výskytu komplikácií, pričom by mali spolupracovať aj s praktickým lekárom a nemali by reagovať panikou na blížiaci sa okamih smrti. V čase, kedy umierajúci prežíva stresové situácie, ako napr. pocit beznádeje, strach z utrpenia, z osamotenosti, z odlúčenia od blízkych, zo straty sebakontroly a pod., by mali rodinní príslušníci stáť po boku umierajúceho a uistiť ho, že nebude osamotený, a že sa jeho blízki budú snažiť jeho utrpenie znižovať. Umierajúceho totiž ukľudňuje prítomnosť blízkej osoby, fyzický kontakt, ale aj spoločná modlitba¹²⁰.

---

¹¹⁹ Por. Kubešová, H., Kabelka L., Matějovsky, J., Weber, P.: *Umírání mimo nemocnici z etického, právního a ekonomického pohledu*. Česká geriatrická revue 3/2003, s. 49-50

¹²⁰ Por. *tamže*, s. 50 - 51

Dá sa povedať, že pre umierajúceho človeka je azda najdôležitejšia práve emočná podpora jeho najbližších príbuzných, jeho vlastnej rodiny a priateľov, nakoľko táto podpora mierni úzkosti umierajúceho ako aj jeho obavy z budúcnosti.

Blízkosť rodinných príslušníkov je namieste aj preto, lebo umierajúci sa začína lúčiť so svetom. Chce naposledy vidieť svojich blízkych, potom deti a nakoniec v častých prípadoch iba jednu milovanú osobu. Tiež je rád, keď blízky človek príde k jeho lôžku, posedí pri ňom mlčky a zoberie ho za ruku¹²¹.

Duchovná starostlivosť

Určite nie na poslednom mieste v starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich je akceptácia ich spirituálnych (duchovných) potrieb. Či už je pacient v nemocnici alebo znáša svoju chorobu v domácom prostredí, vždy by malo byť povinnosťou a samozrejmosťou postarať sa o neho aj v duchovnej oblasti. Napr. zdravotná sestra, keď na jej oddelení leží pacient v terminálnom štádiu, mala by sa postarať aj o to, aby sa chorému dostala duchovná pomoc, teda, aby bol k nemu prizvaný kňaz. Nikdy sa však na pacienta v tejto oblasti nesmie robiť nátlak. Je potrebné, aby sa sám slobodne rozhodol. Mal by byť informovaný o možnosti poskytnutia sviatostí chorých. Správne sa postupuje tak, že umierajúci sám požiada rodinných príbuzných alebo zdravotnú sestru o prizvanie duchovného, alebo aj na podnet príbuzných, sestra prizve kňaza. Pri vysluhovaní sviatostí, by sestra mala vedieť pripraviť vhodné prostredie, dôstojné pre sviatosť, a ak je to možné, aj zostať chvíľu s príbuznými v blízkosti pacienta. Ak je službukonajúca sestra

---

¹²¹ Por. Slabý, A.: *Pastorálni medicína a zdravotní etika*. s. 168

v nemocnici veriaci, môže umierajúcemu pacientovi pomôcť aj modlitbou v ovzduší, v ktorej pacient zomiera¹²².

Je dôležité mať na mysli, že pastoračná starostlivosť o chorých a umierajúcich sa neobmedzuje iba na duchovné vedie, prípadne na poradenie sa v etických záležitostiach. Časté sú aj prípady, že ťažko chorý človek má narušené vzťahy k sebe samému a okoliu. Vtedy nemožno takéto situácie napraviť iba rozprávaním o Bohu, ale je potrebné ísť hlbšie a chorému umožniť, aby zakúsil Božiu prítomnosť.

Do istej miery kňaz sprítomňuje Božiu lásku už svojou osobou, keď prichádza k chorému s úprimnou snahou pomôcť mu, vypočúť ho, vcítiť sa do jeho situácie, porozumieť mu bez odsudzovania a nieť podiel na jeho bolesti. Preto je kňaz často schopný vziať z trpiaceho chorého osamelosť a spojiť ho so spoločenstvom¹²³.

Zrozumiteľným znamením Božej prítomnosti a svedectvom jeho lásky sú pre veriaceho človeka sviatosti. Z hľadiska pastorálnej medicíny je dôležité zamyslieť sa nad tým, ako pomôcť chorému a jeho okoliu správne porozumieť významom sviatostí nielen ako prostriedku obnovujúcemu duchovné zdravie, ale tiež vlievajúcemu nový život z Ducha Svätého, ktorý uzdravuje človeka v jeho celistvosti. V rámci pastoračnej starostlivosti je potrebné pripraviť chorého na prijatie sviatostí tak, aby v nich prežil sprítomnenie a posvätenie celého terapeutického procesu, ktorý prebieha. To platí hlavne o sviatosti chorých, ktorú dosiaľ veľa ľudí vníma s nedostatočným porozumením. Nový obrad tejto sviatosti dobre umožňuje pochopiť jej podstatu. To, čo kňaz robil pre chorého ako duchovný radca, teraz prehlbuje znamením, ktoré spája slovo Písma s nonverbálnym sviatostným aktom. Dotyk tlmočí prijatie chorého kňazom, a pretože pomazanie sa vykonáva

---

¹²² Por. *tamže*. s. 182

¹²³ Por. *tamže*. s. 182

posvätným olejom, je to dotyk uzdravujúci. Tento význam potvrdzuje hovorené slovo.

Spirituálny uzdravujúci zásah sviatostí je potrebný všade tam, kde vstúpila do mysle chorého predstava blízkej smrti, hlavne vtedy, keď je prevádzaná hlbokou úzkosťou, či dokonca zúfalstvom. Prijatie sviatosti chorých a odporúča aj pred vážnou operáciou, ktorá je spojená s rizikom úmrtia.

Ak sa má zdôrazniť, že sviatosť pomáha chorému obnoviť prerušené spoločenstvo, potom je dôležité, aby sa pri jej udeľovaní zúčastnili príbuzní a priatelia chorého, a ak je to možné, tak aj ošetrojúci personál¹²⁴.

Sviatosť zmierenia je sviatosťou uzdravujúcou. Veriaci v nej získava nielen odpustenie hriechov, ale aj pomoc na zahojenie rán, ktoré mu spôsobil hriech. Sú to často zranené spomienky, vzťahy, ale aj spôsob, ako chorý sám o sebe rozmýšľa a sám seba vníma. Táto sviatosť mu umožňuje prijať vedomie, že je hodný lásky, že môže milovať a odpúšťať, a že sám môže byť uzdravený¹²⁵.

Vlastnou sviatosťou umierajúcich je eucharistia ako posila na ceste do večnosti (viaticum). Eucharistia prináša Božiu uzdravujúcu silu, ktorá dokáže zbaviť všetkého zla, trpkosti, pomstychtivosti, sebeckta a nedostatočného odpustenia. Účasť príbuzných, zdravotníkov a spolupacientov na spoločnej modlitbe je tu odpoveďou na závažnosť tohto okamihu pre umierajúceho človeka¹²⁶.

Na základe vyššie uvedených skutočností je vidieť, aké je dôležité pre umierajúceho veriaceho človeka nielen to, aby sa mu dostalo terapeutickej starostlivosti, ale aj starostlivosti pastoračnej a duchovnej.

---

¹²⁴ Por. *tamže*. s. 183

¹²⁵ Por. *tamže*. s. 185

¹²⁶ Por. *tamže*. s. 184

Tá mu totiž umožňuje pocítiť Božiu blízkosť, ako aj blízkosť spoločenstva aj v posledných okamihoch života. Je to čosi, čo dáva zomierajúcemu pokoj a nádej, že smrť nepretrháva zväzok s Bohom a ľuďmi, a že sa ňou nekončí túžba človeka po živote.

3.3. Hodnota utrpenia pre chorého a jeho okolie

V predošlej statí bolo spomínané a priblížené to, aké formy starostlivosti sa dnes môžu využiť v situácii, keď sa pacient dostane do štádia ťažkej, nevyliciteľnej choroby. V prvom rade bolo podčiarknuté to, že nevyliciteľne chorý potrebuje ľudí, ktorí by stáli po jeho boku aj v tejto ťažkej etape života, a ktorí by ho doprevádzali. Okrem toho však aj medicína má v tomto smere starostlivosti svoje miesto. A aj v situácii, kde sa kauzálna liečba končí, nekončí sa sprevádzanie umierajúceho. Zvláštne miesto tu vtedy zohráva paliatívna starostlivosť s jej rôznymi formami, ako aj pomoc umierajúceho zo strany rodiny, či kňaza.

Popri potrebnej lekárskej starostlivosti nemožno obísť ani otázku, ktorú si ťažko chorí ľudia neraz dávajú: „Prečo to postihlo práve mňa?“ „Prečo práve táto choroba alebo tento druh smrti?“ „Prečo práve ja?“ V týchto otázkach sa človek často cíti akoby obeťou nespravodlivosti, ktorá ušetrila iných, ale doľahla práve na neho. Inokedy ho zasa poburuje druh utrpenia, ktoré pokladá za najhoršie zo všetkých, a ktoré znáša práve on. Jestvuje mnoho otázok „prečo“, ktoré prednáša trpiaci človek, a pri hľadaní odpovede sa obracia na Boha, ktorý je neraz volaný aj na zodpovednosť za tieto ťažké bolesti a utrpenie. Otázky tohto typu „prečo?“ však nemajú koniec a pri lepšom pohľade človek vidí, že na ne

ťažko môže nájsť vyčerpávajúcu odpoveď. V týchto prípadoch je dôležité skôr hľadať odpovede na otázky: „Akú hodnotu má utrpenie ťažko chorého?“ „Môže byť utrpenie pre chorého nejakým prínosom?“ „Môže nájsť zmysel v utrpení svojho blízkeho aj jeho rodina?“¹²⁷.

Vo Svätom Písme sa neraz stretáme s otázkou prijatia utrpenia a hľadania jeho zmyslu v osobných dejinách jednotlivca, ako aj celého národa. Starozákonný človek prežíval chorobu pred Božou tvárou. Aj v žalme roní pred Bohom slzy nad svojou chorobou¹²⁸ a od Pána života a smrti si žiada a úpenlivo vyprosuje uzdravenie¹²⁹. Choroba sa tak stáva pre trpiaceho človeka cestou k obráteniu a Božím odpustením sa začína uzdravenie¹³⁰. Aj Izrael nadobúda skúsenosť, že choroba je tajomným spôsobom spojená s hriechom a zlom, a že vernosť Bohu podľa jeho Zákona navracia človeku život. U proroka Izaiáša cítiť, že starozákonní ľudia hľadali význam a zmysel choroby i utrpenia. Izaiáš tuší, že utrpenie môže mať aj vykupiteľský význam za hriechy iných¹³¹. Práve prorok Izaiáš je tým, ktorý ohlásil, že Boh pôsobí, že pre Sion nadíde čas, keď Boh odpustí každú vinu a uzdraví každú chorobu¹³².

Rovnako aj Nový Zákon je naplnený Božou láskou a súcitom, ktorý prejavuje často Kristus s chorými a trpiacimi. Dokonca jeho súcit s trpiacimi ide tak ďaleko, že sa s týmito ľuďmi celkom stotožňuje. Vidieť to jasne v evanjeliu sv. Matúša, kde Ježiš hovorí: „Bol som chorý a navštívili ste ma“ (Mt 25, 36). Napokon je potrebné dodať, že Kristus nielen uzdravoval chorých a trpiacich, ale svojím utrpením a smrťou na kríži dal utrpeniu celkom nový zmysel. Od chvíle, keď Ježiš za nás

---

¹²⁷ Por. Greisigerová, Greiseger: *Boh môjho života*. s. 42

¹²⁸ Por. Ž 38

¹²⁹ Por. Ž 6, 3 a Iz 38

¹³⁰ Por. Ž 32, 5 a Ž 107, 20

¹³¹ Por. Iz 53, 11

¹³² Por. Iz 33, 24

zomrel na kríži, môže každého človeka utrpenie urobiť podobným Kristovi a prijať ho s jeho vykupiteľským dielom¹³³.

V zmysle predošlých pohľadov Písma sa dá povedať, že kresťania vo vzťahu k utrpeniu môžu svoju „dimenziu ducha“ prejavíť skutočnosťou, že nás stvoril Boh a ustanovil nás pre život v jednote s Ním. Tento život sa začína a trvá, kým sme nažive tu na zemi a dosiahne svoje naplnenie po smrti. Ak je táto orientácia na večný život s Bohom aspektom toho čím sme, bude v nás pretrvávajúť bez ohľadu na to, aké utrpenie veriaci musí prekonať. Bolo by preto nesprávne tvrdiť, že život človeka, ktorý je ťažko chorý a musí znášať veľké bolesti, nemá cenu. Práve naopak, pretože táto dimenzia ducha je integrálnou súčasťou toho, čo človek je, tak jeho život má vždy svoju veľkú cenu. Ak keď by sme aj odložili stranou kresťanské ideí týkajúce sa orientácie človeka na život s Bohom, existujú aj iné aspekty ľudskej podstaty, ktoré naznačujú, že kalkulácia, o ktorú sa opierajú zástancovia eutanázie, je neúspešná. Zakladá sa na chybnom stanovení toho, čo robí ľudský život hodnotným¹³⁴.

V praxi však môže byť náboženská viera životne dôležitá, pretože človek, ktorý sa považuje výslovne za závislého od Boha, ktorý sa potrebuje nasmerovať k cieľu jednoty s Bohom, môže nájsť zmysel i vo veľkom utrpení, ktoré by sa mohlo zdať nezmyselným. Kým je človek prirodzene skeptický, čo sa týka zovšeobecnenia tvrdenia, že utrpenie zušľachtuje trpiaceho alebo že je „dobrom pre dušu“, je skutočne diskutabilné, či nesmierne utrpenie prijaté správnym duchom má pre trpiaceho úžitok. Pre kresťana „správny duch“ bude duchom odriekania, zjednocovania sa s Kristom v jeho utrpení a v ponúkaní vlastného utrpenia pre prospech Cirkvi a vybudovanie jeho kráľovstva. Je teda

---

¹³³ Por. KKC 1505

¹³⁴ Por. Slabý, A.: *Pastorální medicína a zdravotní etika*. s. 159

v duchu predošlých skutočností potrebné postaviť sa proti tvrdeniu, že práve eutanázia predstavuje najlepšie riešenie pre ťažko chorých, ktorí musia znášať veľmi veľké, neznesiteľné bolesti. Je dôležité poukázať na to, že ťažko chorý človek ako osoba, ktorá pristupuje k svojmu utrpeniu v duchu jednoty s utrpením Krista nebude považovať toto utrpenie za bezvýznamné a nezmyselné, ale za svoj príspevok – spôsobom, aký my samozrejme nemôžeme oceniť v tomto živote – k duchovnému rastu samotného trpiaceho pacienta, ako aj ostatných, ktorí sú s ním v styku¹³⁵.

Podľa kresťanského učenia bolesť, zvlášť v posledných chvíľach života, má osobitné miesto v Božom pláne na záchranu človeka. V skutočnosti ide o podieľanie sa na utrpení Krista a zjednotení s vykúpením a obet'ou, ktorú podstúpil v poslušnosti s Otcovou vôľou¹³⁶. Preto by nemalo byť prekvapením ani to, ak niektorý veriaci človek, ktorý prežíva veľké bolesti v tejto etape života si praje znížiť svoje dávky na utlmenie bolesti, a to preto, aby dobrovoľne prijal aspoň časť utrpenia a tak sa vedome spojil s utrpením Krista na kríži. Tento heroický spôsob konania nemožno ukladať trpiacemu ako pravidlo, keďže opatrnosť v tejto fáze navrhuje väčšine chorých užívať lieky na zmiernenie bolesti, aj keď môžu mať ako vedľajší účinok utlmenie vedomia.

Správa o nevyliciteľnej chorobe vyvoláva vždy ťažké pocity. Často je to úzkosť, beznádej, ba až zúfalstvo. Zásadným momentom je tu teda otázka zmyslu pacientovho utrpenia, ujasnenia a pochopenia príbehu svojho doterajšieho života, ale aj definícia budúceho očakávania, bilancovanie životných strát a úspechov, ktoré chorý doteraz dosiahol. Ako už bolo vyššie spomenuté, v procese prijímania tejto správy o ťažkej chorobe a hlavne počas prvých fáz šoku a zloby sa objavujú neodbytné otázky typu: Prečo? Aký to má zmysel? Čím som si to zaslúžil? Má môj

---

¹³⁵ Por. Kongregácia pre náuku viery: *Deklarácia o eutanázii*. AAS 72

¹³⁶ Por. Mt 5, 11 a Kor 4, 17

život ešte nejaký zmysel? Pacient sa tu zaiste pod ťarchou vážneho ochorenia, ktoré zásadným spôsobom mení jeho životnú situáciu a perspektívu, ocitá v emocionálnej kríze a niekedy aj v sociálnych, či ekonomických problémoch. V tejto situácii môže byť nápomocnou v paliatívnej starostlivosti aj logoterapia. Jedným z elementárnych poznatkov logoterapie je brať utrpenie, či osudové obmedzenie ako výzvu a príležitosť uvedomiť si ľudskú duchovnú slobodu a možnosť voči životným determinantám zaujať vlastný, individuálny postoj. Choroba a perspektíva blížiacej sa smrti je v intenciách logoterapie chápaná ako príležitosť zastaviť sa na ceste života a pokúsiť sa nájsť jeho individuálny zmysel, realizovať jeho hodnoty prežitku a postoja, alebo zakúsiť vďaka špecifickej ľudskej schopnosti sebatranscendencie prekonanie krutej skutočnosti¹³⁷.

Zaiste je samozrejmé, že psychická pomoc a podpora sa netýka len samotných pacientov. Veľmi často sú cieľom intervencií aj príbuzní, doprevádzajúci chorého, či pozostalí. Aj im je dôležité pomôcť a priblížiť to, akú hodnotu a zmysel má utrpenie ich blízkeho a často aj milovaného človeka. Skutočnosť závažného ochorenia neraz znamená zásadné zmeny aj v dynamike rodinných vzťahov. Chorý je pri hospitalizácii vlastne izolovaný od domova a rodinných príslušníkov. Psychické zmeny, ktoré sa objavujú s príchodom vážnej choroby podnecujú vznik aj komunikačnej bariéry obmedzujúcej ochotu a schopnosť viesť otvorený dialóg chorého s jeho rodinnými príslušníkmi. Rovnako aj príbuzní a pacienti blízki ľuďia prechádzajú fázami emocionálnej odozvy. Rodinní príslušníci chorého človeka často pociťujú úzkosť, vinu, negatívnu anticipáciu budúcnosti, depresiu, zlobu, ale aj prežívanie krivdy a nezmyselnosti situácie, hlavne však zážitky bezmocnosti

---

¹³⁷ Por. Lehovcová, M.: *Jakí může mít lidské utrpení smysl?*. In: *Psychologie dnes*. 2/2004, www.portal.cz/psycho, s. 26

a zúfalstva. Nezriedka sa môže u príbuzných objaviť aj latentná, či demonštrovaná agresia voči chorému ako výraz nezvládnutej stresovej situácie a emocionálnej straty, ktorú existencia letálneho ochorenia vyvoláva. Aj tu, vo vzťahu k rodine a okoliu chorého by mala byť poskytnutá pomoc. A to tak kvalifikovaná psychologická intervencia, ako aj duchovná pomoc, ktorá sa usiluje objasniť hodnotu ľudského utrpenia a prijať ho s vedomím, že má zmysel¹³⁸.

S nevyliciteľnou chorobou, kedy ľudia bojujú s nepríjemnými pocitmi a nemohúcnosťou, ale aj svedomím nevyhnutného odchodu obvykle ruka v ruke ide aj utrpenie. Človek môže trpieť fyzickou bolesťou, ale aj emocionálne a psychicky. Tento druh bolesti prichádza v súvislosti so stratou všetkého, čím človek doteraz bol, ale aj v súvislosti s tým, čo ešte mohol v živote dosiahnuť. Tieto dva druhy utrpenia sú medzi umierajúcimi takmer univerzálne a doslova uchopiteľné. Bolesť, ktorú si väčšina ľudí spája s umieraním, teda fyzické utrpenie nevyliciteľnej choroby, možno v dnešnej dobe už celkom dobre zvládnuť. Existuje totiž veľká škála medikamentov, ktoré to umožňujú. Ešte stále však pretrváva v mysliach dnešných ľudí postoj, podľa ktorého odpoveďou na neznesiteľnú bolesť umierajúcich je asistovaná samovražda alebo eutanázia. Pritom účinná liečba fyzickej bolesti jednoznačne existuje. Telesná bolesť je naozaj iba jeden z komponentov utrpenia. Utrpenie, ktoré pochádza z osobnej duševnej bolesti predstavuje oveľa zložitejší a páľčivejší problém. Duševná mučivá úzkosť z hroziaceho osobného zániku a citové zúfalstvo nad stratou všetkého, čo človek mal a čím je, môžu byť oveľa silnejšie ako fyzická bolesť¹³⁹.

---

¹³⁸ Por. *tamže*. s. 27

¹³⁹ Por. Byock, I.: *Dobré umieranie. Možnosti pokojného konce života*. Vyšehrad 2005, s. 79 - 80

Pri pohľade na utrpenie a jeho hodnotu je teda naozaj veľmi dôležité to, či ho znáša človek veriaci alebo neveriaci. Je to práve kresťanská viera, ktorá osvecuje a vysvetľuje tajomstvo utrpenia a smrti a vnáša do života aj v takých ťažkých chvíľach istý pokoj. Veriaci človek už teda nemusí situáciu ťažkej choroby a s ňou spojené očakávanie smrti, chápať ako očakávanie zničujúcej udalosti, ale aj ako priblíženie sa k Bohu¹⁴⁰.

Práve v okamihu choroby a utrpenia sa azda najnaliehavejšie prejavuje potreba nájsť vhodnú odpoveď aj na otázku smrti, ktorá sa už nepovažuje len za hádanku, ktorú sa človek s námahou pokúša vyriešiť, ale je tajomstvom, v ktorom Kristus berie na seba našu existenciu otvárajúc ju pre nový a definitívny zdroj do nikdy sa nekončiaceho života. Pre chorého a trpiaceho človeka je preto dôležité, aby vieru prijal a bol presvedčený o tom, že v Ježišovi Kristovi je nádej na skutočné a plné uzdravenie, a spása, ktorú Kristus prináša, je vlastne pravou odpoveďou na posledné otázky človeka. Totiž od chvíle, keď Ježiš zomrel za úplné uzdravenie človeka i všetkých ľudí už nejestvuje protirečenie medzi pozemským a večným uzdravením¹⁴¹. Spása predstavuje konečné naplnenie Nového Zákona¹⁴².

V evanjeliovej stati o blahoslavenstvách sa Ježiš Kristus dotýka i tých, ktorí trpia a prežívajú bolesť: „Blahoslavení plačúci, lebo oni budú potešení“ (Mt 5,4). Tu je potrebné povedať, že zdanlivý protiklad medzi utrpením a radosťou, ktorí často pociťuje práve nevyliciteľne chorý človek je prekonaný vďaka pôsobeniu Tešiteľa – Ducha Svätého. Duch

---

¹⁴⁰ Por. *List Svätého Otca Jána Pavla II. starším ľuďom. Pápežské listy a vatikánske dokumenty* 20. s. 55

¹⁴¹ Por. 1 Pt 1, 2 - 5

¹⁴² Por. *Posolstvo Svätého Otca Jána Pavla II. k 13. svetovému dňu chorých. Pápežské listy a dokumenty* 55. s 15 - 16

Svätý je ten, ktorý spája človeka s tajomstvom ukrižovaného a vzkrieseného Krista a od tej chvíle otvára človeka pre radosť, ktorá dosahuje svoju plnosť v blaženom stretnutí s Vykupiteľom. V skutočnosti každá ľudská bytosť túži nielen po fyzickom či duchovnom zdraví, ale aj po zdraví, ktoré predstavuje úplný súlad s Bohom, so sebou samým a s ľudstvom. K tomuto cieľu sa dá dospieť iba cez tajomstvo Kristovho utrpenia, smrti a zmŕtvychvstania¹⁴³.

Ak teda človek prežíva chorobu a s ňou spojené utrpenie, je dobré vedieť, že príčina bolesti a utrpenia nespočíva v tom, že Boh chce, aby človek trpel. Ľudia si často kladú nesprávne otázky typu: „Ako mi to Boh mohol urobiť?“, alebo „Čím som si to zaslúžil?“, či „Je to Bohu jedno, čo sa so mnou robí?“. V skutočnosti sa choroba alebo zdravie, utrpenie a bolesť neriadi tým, že Boh rozhodol, že si to človek zaslúži. Svetlo k poznaniu tejto skutočnosti dáva aj vyjadrenie žalmistu: „Svoj zrak upieram na vrchy: príde mi odtiaľ pomoc? Pomoc mi príde od Pána, ktorý stvoril nebo i zem“ (Ž 121, 1 – 2).

Žalmista teda netvrdí, že od Pána prichádza bolesť alebo trápenie, ale zdôrazňuje Božiu pomoc ako jeho dar. Boh teda nespôsobuje zlé veci, ktoré niekedy doliehajú na človeka, ale naopak je pripravený pomôcť trpiacemu, aby sa so svojim utrpením dokázal vyrovnáť. Je tiež nesprávne myslieť si, že Boh chce chorobu človeka. On má vždy vyšší cieľ. Boh chce od človeka silu, novú vieru, svätosť. Utrpenie je teda možné chápať aj ako volanie Boha k človekovi a povzbudenie človeka, aby sa ešte viac priblížil svojim životom k Bohu¹⁴⁴.

---

¹⁴³ Por. *tamže*. s. 16

¹⁴⁴ Por. Greisegerová, Greiseger: *Boh môjho života. Prihovory chorým*. Trnava 2003, s. 46 – 47

3.4. Rešpektovanie života u nevyliciteľne chorých

Tak ako je viditeľné vo svete ohrozenie ešte nenarodených detí rôznymi praktikami, nemenej vážne nebezpečenstvo hrozí v súčasnej dobe aj nevyliciteľne chorým a umierajúcim. Totiž ako píše Svätý Otec Ján Pavol II „v takom spoločenskom a kultúrnom kontexte, v ktorom je veľmi ťažké prijať utrpenie... v človekovi rastie pokušenie riešiť problém utrpenia tak, že ho zlikvidujeme v samom koreni predčasným navodením smrti v momente, ktorý uznáme za najvhodnejší“(EV, 15).

Častou praxou súčasnosti je, že ťažko chorí a umierajúci sú neraz odsúvaní do úzadia ľudského záujmu, takpovediac do nebytia. Spomenúť je potrebné najmä to, že kedysi bolo umieranie a smrť považované za úplne bežnú záležitosť, ktorá patrí k životu. Ľudia sa s utrpením a smrťou stretávali, pretože ich blízki zomierali v domácom prostredí. Na základe toho si každý uvedomoval svoju obmedzenosť práve pri pohľade na končiaci sa život svojich blízkych. V našich časoch nastala veľká zmena, akési popieranie umierania a smrti a ich odmietanie. Smrť často nenastáva doma, akoby nepatrila do domu, v ktorom ľudia žijú, ale len do nemocnice. Dá sa povedať, že je kompletne medicinalizovaná. V snahe o záchranu života a únik pred smrťou sú často nasadzované všetky možné prostriedky na oddialenie okamihu smrti, hoci aj za cenu predĺžovaného a bolestného umierania. Tiež je nepopierateľná skutočnosť, že súčasné predstavy o najvyšších hodnotách moderného človeka (zdravie, krása, úspech, výkon v práci) sú tiež hrozbou pre ťažko

---

trpiacich, chorých a umierajúcich. Cítiť tu veľké nepochopenie toho, že bolesť, umieranie a smrť k životu úplne neoddeliteľne patria a až ich prítomnosť dotvára často život ako neoddeliteľný celok¹⁴⁵. Základom toho, prečo sú dnes veľké ohrozenia života u nevyliciteľne chorých, je podľa Jána Pavla II. kríza kultúry života, ktorá plodí skeptický postoj voči samým základom poznania a etiky a spôsobuje, že je stále ťažšie plne chápať zmysel existencie človeka, jeho práv a povinností. K tomu sa pripájajú rozličné ťažkosti v rodinách, problémy s medziludskými vzťahmi, ktoré sa zvlášť bolestne pociťujú aj v okamihoch ťažkého utrpenia. Nechýbajú ani situácie mimoriadnej chudoby, nedostatku a neistoty, v ktorých úsilie o prežitie, utrpenie na hranici znesiteľnosti, ako aj podstupované násilie spôsobuje, že postaviť sa na stranu života sa stáva ťažké, ba niekedy si vyžaduje aj heroické úsilie¹⁴⁶.

Modelom lekárskeho posledného storočia dominoval tzv. model biomedicínsky, ktorého snahou bolo nájsť príčiny a mechanizmy všetkých problémov na úrovni biológie a fyziológie. Uvedený model je však sprevádzaný množstvom technických postupov, fragmentáciou znalostí medzi oddelené a vzájomne nepreviazané oblasti a tiež množstvom analytických krokov. V tomto modeli však evidentne hrozí to, že človek sa zredukujú na jeho chorobu, pričom choroba je považovaná za chorobu až vtedy, keď je uvedenými postupmi dokázaná. Lenže človek je oveľa viac ako jeho choroba. Vo svojej núdzi a oveľa viac v umieraní, hľadá predovšetkým opäť človeka, a to človeka, ktorý by mu načúval a ktorý by s ním súcitil. Prítomnosť človeka je pre ťažko chorého v tejto situácii omnoho dôležitejšia, ako všetky pokroky medicíny a tohto sveta dohromady. Aj na základe tejto skutočnosti nemožno teda oddeliť chorobu od chorého a zredukovať ho iba na prípad,

---

¹⁴⁵ Por. Munzarová, M.: *Celkový pohľad na umieraní. Praktický lekář č. 83, 2003. s. 22*

¹⁴⁶ Por. *EV II*

ale je dôležité rešpektovať ho ako celistvú osobu aj v čase nevyliciteľnej choroby¹⁴⁷.

V tejto situácii nevyliciteľne chorých je potrebné mať na pamäti, že dôstojnosť človeka a hodnota ľudského života nezávisí len od jeho kvality, alebo od akýchkoľvek vlastností, ktoré možno u človeka pozorovať a ktorými môže obohacovať spoločnosť okolo seba. Hodnota človeka a jeho života vyplýva priamo zo skutočnosti príslušnosti k ľudskému rodu. Pre kresťana ešte na viac z viery v stvorenie každého človeka dobrotivým Bohom Stvoriteľom a v jeho vykúpenie Ježišom Kristom. Človek je teda správcom svojho života. Darcom je Boh. Preto je dôležité rešpektovať život aj nevyliciteľne chorých ľudí¹⁴⁸.

Na rozhodnutie zlikvidovať život nevyliciteľne chorých predčasným navodením smrti vplýva viacero faktorov, ktoré vedú k tomu istému strašnému výsledku. U nevyliciteľne chorého môže byť rozhodujúci strach, napätie a dokonca zúfalstvo, ktoré je výsledkom skúsenosti z veľmi silnej a predlžujúcej sa bolesti. Na jednej strane sa chorý napriek stále účinnejšej lekárskej a sociálnej pomoci môže cítiť zdrvený vlastnou slabosťou, na strane druhej zasa u osôb citovo zviazaných s chorým sa môže dostaviť pochopiteľný, ale zle chápaný súcit. Toto všetko sa ešte zosilňuje a vyostreje pod vplyvom kultúrnej atmosféry, ktorá nevidí v utrpení žiaden zmysel a žiadnu hodnotu. Naopak, atmosféra spoločnosti považuje v istých prípadoch utrpenie za zlo samo osebe, ktoré je potrebné za každú cenu zlikvidovať¹⁴⁹. K takémuto konaniu dochádza najmä v prípadoch, keď chýba ľudom

---

¹⁴⁷ Por. Munzarová, M.: *Celkový pohľad na umieranie. Praktický lekár č. 83*, 2003. s. 22

¹⁴⁸ Por. Komisia pre bioetiku konferencie biskupov Slovenska a Evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku: *Spoločné vyhlásenie k problému eutanázie*, Bratislava 13.5.2000. s. 4

¹⁴⁹ Por. *EV 15*

náboženská motivácia, ktorá môže človeku pomôcť, aby dokázal pozitívne objasniť tajomstvo utrpenia.

Postoj k nevyliciteľne chorým ľuďom je často postojom poznačeným krízou kultúry. Človek sa odstránením utrpenia, podľa Jána Pavla II., „klame v tom, že takto sa môže stať pánom nad životom a smrťou, lebo sám o nich rozhoduje. Tragickým prejavom tohto myslenia je nakoniec šírenie eutanázie, či už zamaskovanej, alebo takej, ktorá je vykonaná otvorene, ba dokonca neraz zo súhlasom zákona. Ospravedľňuje sa pritom nie len spolicítením s trpiacim pacientom, ale niekedy aj s utilitaristickými dôvodmi, pretože tieto až príliš zat'azujú spoločnosť. Navrhuje sa preto zbaviť života... tých, ktorí sú na smrť chorí a už nemohúci“ (EV 15).

Uvedené skutočnosti aspoň čiastočne vysvetľujú, prečo je hodnota ľudského života často relativizovaná, hoci svedomie stále pripomína jeho neporušiteľnosť, posvätnosť, a to, že život je darom, ktorý sme dostali.

V dnešnej tzv. modernej európskej kultúre sa neraz presadzuje funkcionalistický a hedonistický postoj k životu, ako už bolo predtým spomenuté. V takomto postoji nadobúda zdravie ako schopnosť fungovať a tešiť sa z vecí mimoriadny význam. Veda a technológia sa stávajú nástrojmi na jeho zabezpečenie a na prevenciu a liečbu akejkoľvek choroby a utrpenia. Jaspers hovorí, že „všetky ťažkosti majú byť odstránené prostredníctvom technických opatrení na vedeckej báze“ (Jaspers, K.: *The physician in the technological age. Theor. med.*, 10, 1989, s. 262).

Konečným dôsledkom takejto argumentácie je to, že keď nemôže byť odstránená neschopnosť vykonávať funkcie a ak sa nemôže vrátiť schopnosť tešiť sa z vecí, život stráca zmysel a môže byť ukončený. Takisto pre mentálne retardovaných alebo fyzicky handicapovaných ľudí, musí byť – podľa tohto svetonázoru - v ich vlastnom záujme aby sa ich

život ukončil, a to dokonca aj v tom prípade, že nemôžu o usmrtenie sami požiadať¹⁵⁰.

O tomto štýle myslenia vo vzťahu k nevyliciteľne chorým a umierajúcim tvrdí Ján Pavol II., že tu dochádza k expanzii „antisolidaristickej kultúry“, ktorá v mnohých prípadoch naberá formu „kultúry smrti“. V istom zmysle teda možno hovoriť o tom, že vo svete jestvuje vojna silných proti bezmocným. Ide o to, že život, ktorý si vyžaduje väčšiu dobroprajnosť, lásku a starostlivosť, považujú niektorí ľudia za neužitočný alebo za neznesiteľné bremeno. Preto sa takýto život rôznymi spôsobmi odmieta. Vidieť to napr. v situácii človeka, ktorý je ťažko chorý a má narušené isté schopnosti, alebo je len jednoducho prítomný medzi ľuďmi a jeho prítomnosť istým spôsobom narúša, či ohrozuje blahobyť okolo neho. Taký človek sa vníma niekedy ako nepriateľ, pred ktorým sa treba brániť alebo ktorého je potrebné odstrániť¹⁵¹.

Poľský filozof Kolakowski tvrdí, že jedinečná a nezameniteľná povaha každej ľudskej bytosti sa stala základnou hodnotou európskej kultúry. Prijatie myšlienky, žeby bolo správne usmrtiť určitého človeka, ktorý je napr. nevyliciteľne chorý, by vlastne poprelo túto hodnotu a znamenalo by to kultúrnu samovraždu¹⁵².

V duchu predošlých myšlienok je teda jasné, že pre kresťana, veriaceho človeka, by malo byť samozrejme rešpektovanie ľudského života bez ohľadu na jeho podmienky. Najvýraznejším princípom, z čoho toto presvedčenie vychádza, je stvorenie každého človeka na Boží obraz.

---

¹⁵⁰ Por. Jochemsen, H.: *Eutanázia v Holandsku: Diskusia a prax Bratislavské lekárske listy*, 93, 1992, č. 2. s. 63 - 64

¹⁵¹ Por. *EV 12*

¹⁵² Por. Kolakowski, L.: *Het Doden van gehandicapte kinreren als het fundamentele probleem van de filosofie*. *Rekenschap*, 19, 1972, s. 36 – 49 In. Jochemsen, H.: *Eutanázias v Holandsku*, s. 66

Záver

Ľudský život je zvlášť slabý a krehký, keď prichádza na svet, a keď opúšťa časnosť, aby dosiahol večnosť. Božie slovo na mnohých miestach vyzýva k starostlivosti a úcte k životu, najmä tomu, ktorý je poznačený chorobou a starobou.

Evanjelium života je určené celej ľudskej spoločnosti. Ono vyzýva každého človeka konať v prospech života, teda pričiňovať sa o obnovu spoločnosti budovaním spoločného dobra. Spoločné dobro však nemožno budovať, keď sa neuznáva a nechráni právo na život. Nemožno hovoriť o solídnej spoločnosti, ktorá, aj keď hovorí o hodnotách, sama sebe protirečí, ak prijíma a toleruje najrôznejšie formy narušovania ľudského života, najmä života slabých, ale aj ťažko chorých.

Táto práca mala za cieľ venovať sa práve etickým a hodnotovým otázkam v súvislosti s eutanáziou, ktorá sa niekedy ponúka ako riešenie situácie nevyliciteľne chorých. Je potrebné vidieť, že etické postoje k eutanázii, s ktorou sa stretávame v pluralistickej spoločnosti, vychádzajú z rôznych názorov na právo človeka osobne rozhodovať o svojom živote, vrátane jeho ukončenia. Úvahy o eutanázii sa musia vyrovnáť s otázkou, či je možné v určitých prípadoch ospravedlniť samovraždu. Podľa niektorých gréckych filozofov, človek má právo ukončiť svoj život, ak nemôže žiť dôstojne¹⁵³.

Naproti tomu kresťanstvo je jasne proti samovražde, lebo človek si nemôže vziať život, ktorý mu dal Boh. Kresťanská etika zastáva stanovisko, že mravný poriadok v otázke samovraždy nepripúšťa žiadne výnimky¹⁵⁴.

---

¹⁵³ Por. Stolárik, S.: *Stručne o dejinách filozofie – starovek*. Prešov 1995, s.29

¹⁵⁴ Por. Charta pracovníků ve zdravotnictví. *Dokument Papežské rady pro pastorační práci mezi zdravotníky*. Praha 1996, s.103

Eutanáziu je nutné hodnotiť z etického hľadiska na základe skutočnosti, že v sebe spája samovraždu a prenesenie spoluzodpovednosti za tento čin na druhú osobu, spravidla lekára, o ktorom sa predpokladá, že je morálne povinný vyhovieť každej žiadosti trpiaceho chorého. Kresťanské stanovisko k eutanázii zdôrazňuje, že eutanázia predstavuje odmietnutie Boha a jeho plánu pre ľudský život¹⁵⁵. Argument, že Boh dovoľuje človeku, aby sa podieľal na riadení svojho života, platí iba za predpokladu, že človek nechce svoj život zničiť¹⁵⁶.

Eutanázia z nášho kresťanského hľadiska nedáva možnosť človeku, aj vtedy keď trpí, aby v tejto bolesti vyzrieval. Bolesť formuje ľudskú bytosť, premieňa človeka a umožňuje hlbšie preniknúť k podstate Boha a jeho láske. Eutanáziou sa človek zbavuje možnosti zomrieť svojou vlastnou smrťou, naplniť svoj život podľa Božej vôle, čím je dôstojnosť ľudskej osoby ťažko postihnutá.

---

¹⁵⁵ Por. *tamže* s. 102

¹⁵⁶ Por. *tamže* s. 104

Literatúra

Blumental-Barby, K.: *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich.*

Martin: Osveta, 1988

Bošmanský, K., Rusnák, A.: *Človek vo svetle pastorálnej medicíny a medicínskej etiky.* Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996

Byock, I.: *Dobré umírání. Možnosti pokojného konce života.* Praha:

Vyšehrad, 2005

Donum Vitae 5, In: KKC. 2258

Ďačok, J.: *Človek, utrpenie, nemocnica.* Bratislava: Dobrá kniha, 2000

Fabuš, S., Kulichová, M.: *Paliatívna a hospicová starostlivosť. In: Medicínska etika a bioetika.* roč. 5, 1998, č. 3-4

Greisigerová, Greisiger.: *Boh môjho život.* Bratislava: Dobrá kniha

Haškovcová, M.: *Thanalogie.* Praha: Galén, 2000

Jochensen, M.: *Eutanázia v Holandsku. Diskusia a prax.* Bratislavské lekárske listy, 1992

Kant, I.: *Kritika praktického rozumu. In: Storig, H. J.: Malé dejiny filozofie.* Praha: Kostelní Vydří, 2000

Kant, I.: *Kritika praktického rozumu. In: Anzenbacher, A.: Úvod do etiky.* Praha: Zvon, 1994

Kalafia, S.: *Eutanazja. In: Wiśniewski, R. (red): Wybrane pejęcia i problemy etyki.*

Konferencia biskupov Slovenska a Apoštolská cirkev a.v.:
K problému eutanázie. Bratislava, 13.5.2000

Kongregácia pre náuku viery: *Prehlásenie k eutanázii. 5.5.1980 AAS*
72, 1980

Kubešová, H., Kabelka, L., Matějovský, J., Weber, P.: *Umírání mimo nemocnici z etického, právního a ekonomického pohledu. Česká geriatrická revue* 3/2003

Lehovcová, M.: *Jakí může mít lidské utrpení smysl? Psychologie dnes* 2/2004. www.portal.cz/psych , s. 26

Lencz, L.: *Vývinové úlohy a pozitívne hodnoty dospievania.* Nové mesto

Majka, J.: *Katolícka nauka spoločna.* Rzym, 1986

Munzarová, M.: *Celkový pohled na umírání.* Praktický lékař č.83, 2003

Nagórny, J.: *Poslannictwo chrzešcyjan v swiece.* Lublin, 1997

O'Connel, T.: *Principles for a Catholic Morality.* New York, 1976

Rethmann, A. P.: *Etické aspekty doprovázení umírajících.* KTF UK
Praha: přednáška

Semivan J.: *Stručný úvod do morálnej teológie.* Košice, 1988

Schooyans, M.: *Úvod do sociálneho učenia Cirkvi.* Bratislava, 1993

Slabý, A.: *Pastorální medicína a zdravotní etika.* Katedra praktických
odborů UK, Praha, 1991

Šliepko, T.: *Hranice života.* Bratislava: Dobrá kniha, 1998

Slovenská lekárska komora: *Dentologický kódex, časť II. Povinnosti
lekára voči chorým.*

Spiazzi, R.: *Základy sociálnej etiky.* Trnava, 1997

Stolarik, S.: *Stručne o dejinách filozofie – starovek,* Prešov, 1995

Svatošová, M.: *Hospice a umění doprovázet.* Ecce Homo, 1995

Szentmártoni, M.: *Svet mladých.* Prešov, 1996

Virt, G.: *Žít až do konce.* Praha: Vyšehrad, 2000

Vrolíček, J., Adam, Z.: *Paliativní medicína.* Praha: Grada Publishing,
1998

Vragaš, Š.: *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi.* Bratislava, 1996

Wisniewski, R.: *Wybrane pojecia i problemy etyki. Slovenský zdravotník III.: Empatia a jej význam v starostlivosti o ťažko chorých a umierajúcich.*

Dokumenty Cirkvi:

Katechizmus Katolíckej Cirkvi. Vatikán 1997. Slov. preklad. Trnava 1998

Sväté Písmo. Slov. preklad. Rím 1995

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu:

Gaudium et spes. Pastorálna konštitúcia o Cirkvi. Vatikán 1964. Slov. preklad. Trnava 1993

Pápežské encykliky:

Ján Pavol II.: *Redemptor hominis*, 1979. Trnava: SSV, 1997

Ján Pavol II.: *Christifideles laici*, 1988. Bratislava: LÚČ, 1990

Ján Pavol II.: *Evangelium vitae*, 1995. Trnava: SSV, 1995

Pápežské dokumenty:

Pius XII.: *Prejav k medzinárodnej skupine lekárov 24.2.1957*

Ján Pavol II.: *Parati semper.* K svetovému roku mládeže 1985

Ján Pavol II.: *List starším ľudom, 1.10.1999.* Pápežské Listy a Vatikánske Dokumenty, Trnava: SSV, 1999

Ján Pavol II.: *Posolstvo Sv. Otca k 13. svetovému dňu chorých.*

Pápežské listy a dokumenty.

Abstract

Ethical questions in the discussion about the euthanasia

A birth, a life and a death – all these phenomena present an universal and unnecessary experience of mankind and each individual. Death, then an individual extinction of organism afflicts the human not only in a biological area, but also in a psychological, social and spiritual one. It was self-evident in the past that all the people died at home among their relatives. Nowadays this image has changed. Most of the people die in the hospitals or in the mental institutions. Some people has changed also the understanding of meaning of an incurable illness and their attitude to the suffering and pain. There are people who offer the euthanasia for the incurably ill and their relatives as a solution of their heavy suffering. Nowadays the euthanasia serves as a possibility to end an incurable illness, moreover, it's a part of legislation in some countries where is allowed by law.

The aim of this thesis is exactly to focus on the ethical questions in the connection within the discussion about the euthanasia. It is considered as a general truth that a human life is a gift from the God because man is created by the God and the God's image is written in them. Therefore, man has a great dignity. They possess the reason, free will and immortal soul, moreover, they are able to distinguish moral character of their deeds what any other creature cannot. Based on this it is essential to respect a human life from a birth to a natural death. It's important in these connections to see also the period of human life when man becomes incurably ill and dying. The need for a seriously ill person is not to offer him the euthanasia as a solution of his situation but, on the other hand, give him the medical care and the help of medical staff and

his family. A seriously ill one should feel the love from those who care for him and their part in his suffering and pain.

The thesis also emphasizes that the suffering and the pain of the believer in the God are the part of his incurable illness and have its value and significance, which is derived from a redemptive suffering and death of Jesus Christ. An incurably one becomes with his pain participatory on this Christ's work of redemption and salvation and, therefore, he improves himself and helps by his example to be patient in his environment while being ill.

All the parts of this work are presented in one thought line. It claims that the desire for the euthanasia from the side of an incurably one is exactly the same as not only the desire for the deep participation of his relatives on his suffering, but also the desire for a kind help from the side of the medical staff.

Key words: To respect the life. The euthanasia. The illness. The care. The value of suffering.

Počet znakov v diplomovej práci : 106 935.